

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav hudební vědy

Bakalářská práce

Masako Kotsu

Hudební život ve farní škole
u kostela sv. Bartoloměje v Plzni 1550-1620

Music Life in the Parish School
at the Church of St. Bartolomew in Pilsen 1550-1620

2019 Praha

Vedoucí práce:
Mgr. Jan Baťa, Ph.D.

Velmi děkuji svému vedoucímu práce Mgr. Janu Baťovi Ph.D. za cenné rady, velkou vstřícnost a trpělivost při vedení této práce, dále PhDr. Aleně Bočkové Ph.D. a PhDr. Jiřímu Kroupovi za odbornou pomoc při práci s latinským textem, všem pracovníkům Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje, Archivu města Plzně a knihovny Západočeského muzea v Plzni, zejména PhDr. Marii Hálové, PhDr. Štěpánce Pfliegerové a PhDr. Ila Šedovi za vstřícný přístup. Za neustálé povzbuzování bych ráda poděkovala také svým studentům japonštiny. V neposlední řadě děkuji Doubravce za pochopení a svému manželovi za velkou podporu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Nevřeni dne 28. 6. 2019

Abstrakt

Cílem práce je prozkoumat méně známou kapitolu z hudebních dějin Plzně. Její konkrétní zaměření na farní školu u kostela sv. Bartoloměje v letech 1550-1620 vyplývá z faktu, že školní sbory tvořily jednu z klíčových hudebních institucí renesančního města. Práce shrne dosavadní stav bádání a na základě dochovaných hudebních i nehudebních pramenů se pokusí rekonstruovat hudební život ve svatobartolomějské škole v předbělohorském období a jeho vztah k hudebnímu dění ve farním kostele.

Klíčová slova

předbělohorské období, Plzeň, farní škola, kostel sv. Bartoloměje, hudební prameny, školní řád

Abstract

The aim of the thesis is to explore a lesser known chapter from the history of music in Pilsen. Her particular focus on the parish school at St George's Church Bartholomew in 1550-1620 stems from the fact that school choirs formed one of the key musical institutions of the Renaissance city. The work will summarize the current state of research and on the basis of preserved musical and non-musical sources will try to reconstruct the musical life in the St. Bartholomew school in the pre-White Mountain period and its relation to musical events in the parish church

Key words

pre-White Mountain period, Pilsen, parish school, the Church of st. Bartholomew, musical sources, school rules

Seznam užitých zkratk

AMP = Archiv města Plzně

f. = folio

NKP = Národní knihovna v Praze

odst. = odstavec

PNM = Knihovna Národního muzea v Praze

sign. signatura

SVK PK = Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje

ZČM = Západočeské muzeum v Plzni

Obsah

Obsah.....	6
Úvod.....	7
Stav bádání	8
1 Historie plzeňské školy	10
2 Škola a hudební život ve městě.....	15
2.1 Škola	16
2.2 Bratrstva.....	18
2.3 Varhaník	18
3 Osobnosti v plzeňské škole	19
3.1 Rektoři	19
3.2 Kantoři	21
3.3 Ostatní.....	23
4 Prameny	25
4.1 Dochované hudební prameny	25
4.1.1 Rukopisné prameny.....	25
4.1.2 Tištěné prameny	28
4.2 Dochované nehudební prameny	33
Závěr.....	43

Úvod

Tato práce se zabývá předbělohorským hudebním životem ve farní škole u kostela sv. Bartoloměje v Plzni se zvláštním přihlédnutím k období od roku 1550 do 1620.

V tomto období byla škola důležitou institucí pro hudební provoz nejenom při bohoslužbách v příslušném kostele, ale i při různých příležitostech v městském prostředí, jak o tom svědčí dochované hudební i nehudební prameny, jež zachycují aktivní zapojování učitelů a žáků do denních i svátečních hudebních aktivit nebo jejich povinnosti vztahující se k účasti na těchto aktivitách či hudebním vzdělání ve škole.

Co se týče muzikologického výzkumu o škole v předbělohorském období v českých zemích, prací, jež se věnují jednotlivým školám, je stále málo. Potíže při bádání o tomto období však spočívají v nedostatku dokladů, jež neumožňuje rekonstruovat celkový obraz tehdejšího hudebního života, a proto nelze sledovat vývoj hudební produkce v plzeňské farní škole. Cílem mého práce je tedy vytvořit z fragmentů dokladů koláž, která poslouží k poznání alespoň části hudebního života v tomto období.

V první kapitole se zabývám vývojem plzeňské školy v historickém kontextu města Plzně. Druhá kapitola se zabývá hudebním životem, jenž se odehrával v městském prostředí Plzně, především učiteli a žáky. Jednotlivé významné osobnosti spjaté s hudbou a plzeňskou školou představuji v následující třetí kapitole. V poslední kapitole se věnuji vybraným dochovaným pramenům hudebním i nehudebním.

Stav bádání

Tato úvodní kapitola o stavu bádání zahrnuje práce, jež jsou stěžejní pro poznání hudebního života ve škole v předbělohorském českém státu. Některé studie jsou zaměřené na Plzeň.

Nejobsáhlejší monografii o školním životu „*Život a učení na partikulárních školách v Čechách v 15. a 16. století*“¹ vydal v roce 1901 Zikmund Winter. Winter vychází z dostupných pramenů, které shromáždil ve značném množství. Ačkoliv jeho práce postrádá kritické prozkoumání pramenů, obsahuje velmi cenné doklady, které zachycuje vztah učitelů a žáků k hudbě v sledované době. Zde Winter uvádí úryvky ze školního řádu a zmínky z Plzně, které se týkají například koledování žáků ve městě či konkrétních učitelů.

František Košák se nechal inspirovat Winterem a v roce 1918 napsal dva články o plzeňském školním řádu „*Pravidla školní v XVII. století*“.² Košák čerpal přímo z rukopisu a stručně přeložil tuto památku. Ve stejném roce publikoval také studie „*Květná neděle v Plzni v XVII. a XVIII. století*“³, „*Arcibiskup Jan Bedřich hrabě z Valdštejna potvrzuje a povoluje některé odchylky od ritu římského při službách Božích v arciděkanském kostele v Plzni*“⁴, „*Průvody a žehnání s nejsvětější Svátosti oltární do XVII. a XVIII. věku v Plzni*“⁵ a v roce 1925 napsal též „*Adorace kříže vně kostela na Květnou neděli*“.⁶ V těchto studiích se Košák věnuje starým plzeňským zvykům v liturgii. Některé z nich zachycují zapojování kantora, žáků či zpěváků do hudební složky při bohoslužbách.

Dvě relevantní studie k svatobartolomějské škole „*Plzeňská latinská škola v období humanismu (1450-1620)*“ (1978)⁷ a „*Latinská škola v Plzni a její postavení v Čechách (13.-18. století)*“ (1979)⁸ napsal Josef Hejnic. Hejnic se v těchto pracích zabývá historií a organizací plzeňské školy, při čemž se věnuje některým učitelům. Pokouší se také zobrazit denní život učitelů a žáků s pomocí dochovaných pramenů.

¹ WINTER, Zikmund. *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století: kulturně-historický obraz*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1901.

² KOŠÁK, František. *Pravidla školní v XVII. století. Český západ*. 1918, č.14, s.6 a č.15, s.6.

³ KOŠÁK, František. *Květná neděle v Plzni v XVII. a XVIII. století. Sborník městského historického musea v Plzni. IV.* 1918, s.8-17

⁴ KOŠÁK, František. *Arcibiskup Jan Bedřich hrabě z Valdštejna potvrzuje a povoluje některé odchylky od ritu římského při službách Božích v arciděkanském kostele v Plzni. Časopis katolického duchovenstva*. [online]. 1918/1+2, s.97-103. [cit. 1.2.2019]. Dostupné z:

<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=6534>

⁵ KOŠÁK, František. *Průvody a žehnání s nejsvětější Svátosti oltární do XVII. a XVIII. věku v Plzni. Časopis katolického duchovenstva*. [online]. 1918/5+6, s.312-318. [cit. 1.2.2019]. Dostupné z:

<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=6638>

⁶ KOŠÁK, František. *Adorace kříže vně kostela na Květnou neděli. Časopis katolického duchovenstva*. [online]. 1925/1, s.57-59. [cit. 1.2.2019]. Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=16082>

⁷ HEJNIC, Josef. *Plzeňská latinská škola v období humanismu (1450-1620). Minulostí západočeského kraje 14.* 1978, s.111-135.

⁸ HEJNIC, Josef. *Latinská škola v Plzni a její postavení v Čechách (13.-18. století)*. Praha, 1979.

Rukopisným hudebním pramenům ze 13. až 16. století, jež jsou uloženy v plzeňských institucích, se věnovala Zuzana Zatloukalová ve své diplomové práci z roku 1981 „*Nejstarší hudební rukopisy z plzeňských sbírek: (13. - 16. století)*“.⁹ Práce se zabývá jak rukopisy zahraniční provenience, tak rukopisy plzeňského původu, které původně vlastnila arciděkanská knihovna v Plzni.

Markéta Kabelková se zabývá ve své diplomové práci z roku 1984 „*Hudba a škola v období české renesance*“¹⁰ školními řády z let 1500-1612 a rovněž učebnicemi a pomůckami, které se užívaly v partikulárních školách.

Martin Horyna napsal práce „*Vícehlasá hudba v Čechách v 15. a 16. století a její interpreti*“ (2006)¹¹ a „*Studie a edice k dějinám české hudby 15. a 16. století*“ (2008)¹², kde zdůrazňuje důležitost školy z hlediska podílu na bohoslužbách, zejména na hodinkových obřadech, i z hlediska pěstování vícehlasé hudby.

Nejmladšími soustavnými studii věnovanými hudbě v Plzni jsou tři kapitoly v knize „*Dějiny města Plzně I – Hudba ve středověké Plzni, Hudba renesanční Plzně a Hudba v Plzni 17. a 18. století*“¹³, jež sepsal Vít Aschenbrenner. Hudební dění v Plzni je zde zachyceno v historickém kontextu a jsou také uváženy dochované hudební i nehudební prameny.

⁹ ZATLOUKALOVÁ, Zuzana. *Nejstarší hudební rukopisy z plzeňských sbírek: (13. - 16. století)*. Diplomová práce, Ústav hudební vědy, FF UK, Praha, 1981.

¹⁰ KABELKOVÁ, Markéta. *Hudba a škola v období české renesance*. Diplomová práce, Ústav hudební vědy, FF UK, Praha, 1984

¹¹ HORYNA, Martin. Vícehlasá hudba v Čechách v 15. a 16. století a její interpreti. *Hudební věda* 43. č. 2, 2006, s. 117-134.

¹² HORYNA, Martin. *Studie a edice k dějinám české hudby 15. a 16. století*. [online]. 2008 [cit. 2018-08-22]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/108217>

¹³ ASCHENBRENNER, Vít. *Hudba ve středověké Plzni. Dějiny města Plzně I. do roku 1788*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014. ISBN 978-80-87911-01-3, s.376-380

ASCHENBRENNER, Vít. *Hudba renesanční Plzně. Dějiny města Plzně I. do roku 1788*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014. ISBN 978-80-87911-01-3, s.492-498

ASCHENBRENNER, Vít. *Hudba v Plzni 17. a 18. století. Dějiny města Plzně I. do roku 1788*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014. ISBN 978-80-87911-01-3, s.714-720

1 Historie plzeňské školy

Pro pochopení kontextu daného tématu přihlédneme v této úvodní kapitole k historii související se školou v Plzni sledované doby. Budeme věnovat pozornost založení školy, školní budově, její přestavbě, historii kostela sv. Bartoloměje, rozvoji školy (jak se proměňoval systém zajišťování rektorů školy; spor městské rady s farářem) a vlivu utrakvismu a dochovaným hudebním pramenům.

Po založení pražské diecéze v roce 973 byly zřízeny v českých zemích školy jako ústavy katolické církve, které měly za úkol zajistit vzdělání budoucích kleriků. Vznikaly školy kapitulní, kolegiátní a řádové. Některé kolegiátní a řádové školy provozovaly i školy pro laiky, například pro budoucí světské kněze, úředníky nebo pro nadané chudé chlapce, kteří za zajištění živobytí byli povinni zpívat při bohoslužbách.¹⁴ S rozvojem měst k těmto školám přibýly od 13. století farní školy, které sloužily vzdělanosti širokých vrstev městského obyvatelstva. Spolehlivé písemné doklady týkající se nejstarších farních škol pocházejí z královských měst Znojma (1225), Brna (1234), Jihlavy (1288), Litoměřic (1298), Mostu (1313), Plzně (1328-1331) a Žatce (1335).¹⁵

O založení školy v Plzni se nedochovala žádná zpráva. Podle první zmínky z doby kolem roku 1330 obyvatelé Plzně měli vyrovnat dluhy vůči mistru Jiřímu, jenž byl dříve správcem školy jejich města.¹⁶ Z toho vyplývá, že v té době již škola fungovala a měla být zřízena někdy po osídlení města koncem 13. století nejpozději ve dvacátých letech 14. století. Plzeňskou školou se zde rozumí škola, jež stála vedle kostela sv. Bartoloměje a přináležela k němu. V Plzni existovaly patrně již záhy po založení města dvě řádové školy při kláštorech františkánů a dominikánů, avšak o těchto školách máme velmi skrovné zprávy.

První zmínka o kostele, k němuž příslušela škola, pochází z roku 1307. Není však známo, kdy zahájil provoz.¹⁷ Nicméně se stal farním kostelem někdy po roce 1322, kdy bylo uděleno jeho patronátní právo¹⁸ řádu německých rytířů. Od založení farnosti do poloviny 16. století býval plzeňským farářem vesměs kněz z řádu německých rytířů, i v té době, kdy se

¹⁴ ŠAFRÁNEK, Jan. *Školy české. obraz jejich vývoje a osudů. I. svazek, R. 862-1848.* Praha, 1913, s.13

¹⁵ BLÁHOVÁ, Marie. *Pražské školy předuniverzitního období. Documenta pragensia XI.* Praha, 1993, s.30-31

¹⁶ NOVÁČEK, Karel aj. *Počátky Nové Plzně a její vývoj do husitství. Dějiny města Plzně 1. do roku 1788.* Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014. ISBN 978-80-87911-01-3, s.178.

Strnad Listář č.27, s.20-21

¹⁷ NOVÁČEK aj. s.173-174

¹⁸ Patronátní právo (latinsky jus patronatus) se nazýval soubor práv a povinností, jež přísluší fyzické nebo právnické osobě (tzv. patronovi) vůči kostelu nebo církevnímu úřadu na základě zvláštního právního důvodu. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan a DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost.* [2. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s.177.

v druhé polovině 15. století stala Plzeň sídlem arciděkana. Teprve poté, co v roce 1546 císař Ferdinand I. udělil městu patronátní právo nad plzeňskou farou, byli zvoleni svěště kněží za faráře, jež byli zpravidla automaticky jmenováni i za arciděkana.¹⁹

Farní školy byly postaveny zpravidla u příslušných kostelů, kde se učitelé a žáci podíleli na bohoslužbách, a často stály i na hřbitovech.²⁰ Plzeňská škola nebyla výjimkou. Školní budova stála v těsné blízkosti kostela sv. Bartoloměje, kolem něhož byl založen na počátku 15. století i hřbitov²¹. Na vedutě Jana Willenberga z roku 1602 je zachycena renesanční stavba stojící mezi kostelem a radnicí na náměstí. Podle archeologického výzkumu z roku 2006²², který neodhalil na tomto místě žádné pozůstatky původní středověké školní budovy, a také podle zmínek z let 1447 a 1449²³ se odhaduje, že dříve se škola nacházela na jižní straně náměstí.²⁴(Paměti plzeňské: na severní straně?) Škola byla dvakrát přestavěna. Zpráva z roku 1478 prozrazuje, že školu „znovu postavili“.²⁵ Rozsáhlá přestavba probíhala v letech 1591 a 1592, při čemž se škola proměnila ve vyzdobenou dvoupatrovou budovu renesančního stylu. Školní budova poskytovala i byty školním zaměstnancům a pravděpodobně také žákům.²⁶ Popis této školy najdeme v inventáři plzeňského arciděkanství z 18. století.²⁷

Na hřbitově, který byl kolem kostela, nacházely se za zdí dvě kostnice a školy. Tato byla dům obdélný, naproti radnici, stavení pěkné z kamene taškami kryté, vysoké 5 sáhů, dlouhé 8 a široké 4. k němu náležející věž byla poloviční výšky, bílým dřevem kryta a kdysi na ní bývaly hodiny. Vchod k zmíněným školám není než jediný, a to ze hřbitova, který uzavřen branou se závorou a klíčem.²⁸

¹⁹ PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa Království českého II*. Praha, 1908, s.224-226

²⁰ ŠAFRÁNEK, Jan. *Školy české: obraz jejich vývoje a osudů*. I. svazek, R. 862-1848, 1913. s.14

²¹ NOVÁČEK aj., s.175

²² NOVÁČEK aj., s.180

²³ *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad 1 (1300-1450)*. Ed. Josef Strnad, Plzeň. 1891, s.421-423, s.431-433

²⁴ NOVÁČEK aj., s.180

²⁵ *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad 2 (1451-1526)*. Ed. Josef Strnad, Plzeň. 1905, s. 248

²⁶ HEJNIC 1979, s.31, s.42

²⁷ AMP, AÚ v Plzni, i.č.8: rkp. i.č.32313, sign. 33 a 5.

²⁸ HOURA, František. Plzeňské školství v historii. II. *Český deník*. 27.3.1917, s.3 (z latinského textu přeložil František Košák)

AMP, AÚ v Plzni, i.č.8: rkp. i.č.32313, sign. 33 a 5.

Secundo Scholas, et unam domum oblongam pro Campanatore, et Organista, ubi Scholae sitae sunt, conspicitur Vesús Curiam, aedificiumdum lapide solide exstructum tegulis tectum aetum circiter 5 Origiarium, Congum 8, latum 4, turrim sibi contiguam habet unam mediae aetitudinis, alba lamina, tectam, inqva qvondam Horalogium fuerat. Introbus vero ad praedictas Scholas non est nisi unicus ex caemiterio ubi sorta est fignea, sera et clavi provisiva. Includit autem coemeterium hoc intra muros suos aedifica sequentia. Ossarium [...]

Vedle školy stál dům pro zvoníka a varhaníka.²⁹ Tato budova stála až do roku 1828, kdy ji nechal plzeňský purkmistr Martin Kopecký odstranit v rámci rozvoje města.³⁰

Přestože přímým nadřízeným farní školy byl pochopitelně farář, učitele volila zpravidla městská rada, která na školu finančně přispívala. Proto se takové farní školy považují za městské. Nicméně farář byl s městskou radou často ve sporu o patronát nad školou. Po založení univerzity v Praze roku 1348 se obraceli plzeňští konšelé na rektora, aby jim poslal správce školy.³¹

Ve druhé polovině 14. století se začaly objevovat zprávy o světských klericích a studentech plzeňského původu na pražské univerzitě, což dokládá významné působení plzeňské školy.³²

Plzeň se v historickém kontextu pokládá za trvalé katolické město. Zůstala „vždy věrná“ katolické straně i během husitské revoluce, třikrát přečkala obléhání husitů a v 15. století poskytovala útočiště jak klášterům z okolních měst, tak i svatovítské kapitole. Díky vzdělaným katolickým klerikům, kteří se v tuto dobu uchýlili do Plzně, se dostaly především do zdejších klášterních knihoven četné rukopisy. Některé z nich měly vztah k plzeňské škole. V závěrečném slovu rukopisu *Liber derivacionum Huguici Pisana* z roku 1430 je například uvedeno jméno kantor Matyáš (Mathias) v Novém Plzni.³³ Chválenický plebán Blažek z Dobřan opsal v Plzni kodex, traktát aj., které byly užívány ve škole a také zde zaznamenal dvě vagantské písně *Ad terorem omnium surgam locuturus* (Hodlám promluvit k vzrůstajícímu se všeobecnému strachu) a *Olim sustulerunt scholares magistrorum libentes verbera* (Kdysi žáci rádi snášeli učitelský výprask).³⁴ Zejména s druhým působením pražské kapituly (1467-1478) souvisí založení tiskařské dílny v Plzni, jež byla prokazatelně činná v letech 1476-1479. Vedle nejstarší vytištěné knihy v Čechách *Statuta synodalia* Arnošta z Pardubic (1476) pochází z této tiskárny dvě liturgické knihy pro pražskou diecézi *Missale ecclesiae Pragensis* (1479) a *Agenda Pragensis* (1476-1479).³⁵ Z dílny prvního známého

²⁹ Podle překladu Košáka byt pro zvoníka a varhaníka byl ve školní budově.

³⁰ HOURA, s.4

³¹ STRNAD, Josef. Městská škola v Plzni od 14. do 18. stol. *Plzeňský obzor*. 1903, roč. 12, č. 20, s. 1-2. (18.2.1903) [rubrika: Feuilleton]

³² HEJNIC 1979, s.6-7

³³ HEJNIC, s.8 [...] *pronunciatum per Mathiam cantorem in Nova Plzna*

³⁴ NKP sign. VI. C. 22, f.178a-178b.

VILIKOVSKÝ, Jan. *Latinská poezie žákovská v Čechách*. Bratislava: Filosofická fakulta University Komenského. 1932, s.89, s.92, s.125-126

³⁵ VIKTORA, Viktor. Literární vývoj do stavovského povstání. *Dějiny města Plzně 1. do roku 1788*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014. ISBN 978-80-87911-01-3, s.471

tiskaře v Plzni Mikuláše Bakaláře Štětiny vyšly v roce 1508 *Kniehy žalmowee gsu složenee od swateho Dawida z prorokuov nai slowutniegssyeho*.³⁶

V předbělohorském českém státu katolické obyvatelstvo představovalo menšinu. Zatímco utrakvistické školy od středověku nadále fungovaly pod dozorem Karlovy univerzity, jež se během první půlky 15. století stala nejvyšší autoritou kališnické víry, plzeňská škola musela sama obstarávat učitele. Městská rada najímala za správce školy absolventy zahraničních univerzit, nejčastěji mistry z lipské nebo kolínské univerzity. Svě žáky rovněž posílala Plzeň na vysokoškolské studium zejména na lipskou, kolínskou, krakovskou a vídeňskou univerzitu. Na rozdíl od utrakvistických škol, jejichž absolventi většinou získávali další vzdělání na domácí univerzitě, katolické školy měly větší možnost seznámit se s novými myšlenkovými proudy v Evropě. Na přelomu 15. a 16. století se začaly objevovat v Plzni humanisticky orientované osobnosti, které se zabývaly literární činností. Významná pro školskou praxi jsou první česká zpracování latinské humanistické gramatiky a stylistiky od absolventa plzeňské školy Racka Dubrava z Doubravy.³⁷ Racek a jeho bratr Karel studovali v Bologni, kam také odešel za vyšším vzděláním Jan Dubravius, pozdější olomoucký biskup a spisovatel. Na plzeňské škole učil asi od roku 1503 Šimon Bouček Venkovánek (Simon Fagellus Villaticus).³⁸ Kromě studijních pobytů v zemích ve střední Evropě Bouček pobýval i v Bologni. Později se stal proboštem pražské kapituly u sv. Víta a vydal básnické sbírky.

Avšak i do tohoto „vždy věrného“ katolického města pronikly myšlenky reformace. Zejména od poloviny 16. století se intenzivně projevilo šíření nekatolické víry mezi předními měšťany, k nimž patřil i školní správce Jiří Philaret.³⁹ V tomto období dokonce v plzeňské městské radě měli převahu nekatoličtí konšelé.⁴⁰ Jejich rostoucí síla ovšem ovlivnila volbu učitelů do městské školy, což mělo pro školní život nemalé následky. V polovině 16. století Plzeňští představitelé obnovili spojení s utrakvistickou pražskou univerzitou, která jim znovu začala posílat své absolventy za správce školy, a to trvalo zhruba 25 let. Preference utrakvistických učitelů ze strany městské rady vyvolala konflikty s farou. V roce 1566 si tehdejší plzeňský arciděkan Jiřík Cetl Netolický stěžoval pražskému arcibiskupu Antonínu Brusovi z Mohelnice, že rektor školy Adam Sedecius je „husita“, a žádal jeho i probošta pražské kapituly Jindřicha Scribonia, aby mu doporučili učitele vhodného pro katolickou

³⁶SVK PK sign. I H 78, číslo knihopis: K17524

³⁷ HEJNIC 1972 s.65, HEJNIC 1979 s.14

³⁸ HEJNIC 1979 s.148

³⁹ DOUŠA, Jaroslav. Politický vývoj 1526-1618. *Dějiny města Plzně I. do roku 1788*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014. ISBN 978-80-87911-01-3, s.391

⁴⁰ DOUŠA. 2014, s.392

výchovu plzeňské mládeže.⁴¹ Městská rada se však neřídila návrhem Scribonia, aby se obrátili na jezuitu, a zvolila nového rektora opět vlastní iniciativou. Další obdobná zpráva z roku 1575 se týká školního správce Jiřího Philareta Hoříckého, který podle tehdejšího plzeňského faráře Wolfganga Horšovskotýnského potají uctíval „památku Jana Husa“.⁴² Podle Hejnice se mohlo jednat o zmíněný opis *Postily*. Tento opis obsahuje notované husitské písně *Křesťané, z hřiechův povstaňme* a *Věrní se Bohu radujme*.⁴³ Nelze vyloučit, že někteří z utrakvistických učitelů zpívali tyto písně s nekatolickými měšťany a možná i se žáky ve škole. Philaret byl zvláště odvážným propagátorem utrakvismu. Své vyznání přiznával i ve škole a v roce 1576 dal některé plzeňské žáky zapsat do studia na Karlově univerzitě, což se stalo definitivním odůvodněním jeho vynuceného odchodu z Plzně.⁴⁴

Zlom nastal v roce 1576, kdy v zápase zvítězila katolická strana. Nová městská rada uzavřela dohodu s rektorem jezuitské akademie, aby jí navrhoval za plzeňského školního správce své absolventy.⁴⁵ Tovaryšstvo Ježíšovo bylo uvedeno do Prahy v roce 1556 Ferdinandem I. se zájmem zachovat katolickou menšinu v českých zemích a zároveň rozšířit katolickou víru mezi obyvateli. Vzápětí po svém příchodu začal řád budovat v Čechách a na Moravě gymnázia, jež se těšila velké oblibě nejen u katolické, ale i u nekatolické části obyvatelstva.⁴⁶ Ačkoliv jezuité začali jednání o založení koleje v Plzni již v roce 1558 a poté bylo její založení vícekrát navrhováno či žádáno i plzeňskou městskou radou, především z finančního důvodu nakonec nedošlo k jeho realizaci. Nicméně zejména dvouměsíční působení jezuitské akademie v roce 1582, kteří se z Prahy do tohoto města odstěhovali před morem, podnítilo výše zmíněnou přestavbu školní budovy na dominantní renesanční novostavbu. Městská rada se totiž rozhodla pustit se do přestavby proto, aby nová školní budova sloužila jezuitům k založení koleje.⁴⁷ I když se přání městské rady nesplnilo a škola nadále fungovala jako městská, pravděpodobně již od roku 1576 do zrušení řádu v druhé polovině 18. století zůstala ve spojení s jezuitskou akademií v Praze, jejíž absolventi působili v plzeňské škole jako školní správci.

⁴¹ HEJNIC 1979, s.25

⁴² HEJNIC 1979, s.27

⁴³ ASSCHENBRENNER 2014, s.492

AMP SR, i. č. 83, sign. 4 e 82.

⁴⁴ HEJNIC 1979, s.27-28

⁴⁵ HEJNIC 1979, s.31

⁴⁶ MIKULEC, Jiří a Zdeněk BENEŠ. *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha, 2013, s.216

⁴⁷ HEJNIC 1979, s.31

2 Škola a hudební život ve městě

Škola byla jednou z nejdůležitějších institucí, která spoluvytvářela každodenní hudební život ve městě, jelikož byla nezbytným tělesem pro pravidelné provozování hudby. Žáci a učitelé se účastnili každodenních i svátečních bohoslužeb v kostele a podíleli se na jejich hudební složce. Proto se ve škole příslušející k danému kostelu učil zpěv a připravovalo se na jednotlivé bohoslužby. Jelikož se v kostele především zpívalo, byl kladen důraz na vyučování zpěvu. I mimo kostel školní žáci zpívali při různých příležitostech, například na procesích, pohřbech, svatbách apod.⁴⁸ Zpěv v kostele i mimo něj většinou zajišťovali chudí žáci, kterým se od středověku říkalo mendíci⁴⁹ a později se také nazývali choralisté (cantores)⁵⁰. Obecně je známo, že provozování zpěvu měli na starosti především kantor, ale někdy i jiní učitelé vedli hudební služby, ať už byly vykonány v kostele nebo jinde. Zvláště oblíbenými hudebními činnostmi byly již od středověku rekordace a koledy, což bylo žebráním zpravidla doprovázeným zpěvem či mluvními projevy. Zatímco se zpívaly koledy obvykle od Všech svatých do Vánoc nebo do Tří králů, tedy od 1. listopadu do 24. 12. nebo do 10. ledna, rekordace se konala po celý rok, přičemž žáci, někdy i sami učitelé obcházeli po domech, aby za zpívání nebo recitace dostali odměnu peněžní i naturální. Tedy koledy byly vázány na určité svátky církevního roku (kromě Vánoční doby se konalo i na sv. Martina, sv. Kateřinu aj.) a na rozdíl od něho se rekordace nevztahovaly k výročí. Co se týče hudebního repertoáru při koledování, na určité svátky církevního roku se zpívaly kostelní chorální zpěvy i nekostelní zpěvy, jejichž texty jsou vázané na příslušný svátek a na provozované akce.⁵¹ Při obecném žebrání a gratulaci byly preferovány zpěvy s texty vztahující se ke konkrétní situaci, ale zněly také nábožné písně i instrumentální skladby.⁵² Tyto žebrané obchůzky byly důležitým zdrojem příjmů pro učitele a chudé žáky. Učitelé často posílali své žáky na žebrání, což bylo předmětem důtky od měšťanů, zvláště od rodičů, že děti zameškávají vyučování.⁵³ Proto od poloviny 16. století byly týdenní rekordace nahrazovány stálým platem.⁵⁴

⁴⁸ KOUBA, Jan. Od Husitství do Bílé Hory (1420-1620). In: ČERNÝ, Jaromír aj. *Hudba v českých dějinách*. Praha: Editio Supraphon. 1983, s.101-102

⁴⁹ WINTER. s. 379. též mendicelli, mendikanti, pauperes

⁵⁰ HORYNA 2006. s.118-119

TEPLÝ, František. *Dějiny města Jindřichova Hradce II. Část kulturní*. Jindřichův Hradec, 1932, s.310

⁵¹ KOUBA, Jan. SKALICKÁ, M. Koledy v předbělohorských písňových pramenech. *Miscellanea musicologica*, tomus XXX, Praha 1983, s. 9–37, s.10

⁵² Tamtéž, s. 11

⁵³ WINTER. s.263

⁵⁴ WINTER. s.264

Učitelé byli nazýváni školními oficiály. Obvykle nastupovali do školy ve dvou termínech, o svatém Jiřím (23. dubna) a svatém Havlu (16. října). Tomu, kdo byl hlavou školy, říkali rektor, školní mistr, správce školy, ludimagister aj. Rektor měl mít titul magistr nebo alespoň bakalář. Kromě organizační práce a vyučování někdy bývalo povinností rektora také zajišťování chodu každodenní bohoslužby včetně zpěvu.⁵⁵

Spolupracovníci rektora se nazývali nejrůznějšími jmény. Vyjmenujeme zde z nich pouze nejdůležitější. Druhým nejdůležitějším pracovníkem ve škole byl kantor. Kantor se staral o hudební výchovu žáků, aby byli schopni doprovázet bohoslužby svým zpěvem. Byl tedy učitelem zpěvu na škole, často zastával funkci správce kůru a někdy, zejména v menších městech, zároveň působil v kostele jako varhaník. Kantoři zajišťovali repertoár pro bohoslužby a někteří z nich se zabýval skladatelskou činností. Pomocníkem kantora byl sukcentor. Malé děti učili v některých školách starší žáci, jimž patřila jména *kustoš*, *lokát*, *lokátor*, *kumpán* aj. Kumpáni bývali spojeni s hudebními povinnostmi.⁵⁶

V souvislosti s povinnostmi při bohoslužbách můžeme do tohoto personálního obsazení zařadit i varhaníka, jenž hrál alternativu k chorálnímu nebo vícehlasému zpěvu žáků.⁵⁷

2.1 Škola

O personálním obsazení plzeňské školy napsal první archivář Archivu města Plzně Josef Strnad, podle něhož se v pramenech uvádí mimo školního správce až do 16. století kantor a sukcentor a v průběhu 16. století se vyskytují také bakalář a lokátor.⁵⁸

Co se týče počtu žáků, nemáme ani přibližný odhad. Podle plzeňského historika a archiváře Miloslava Bělohlávka zejména na přelomu 15. a 16. století studovaly na plzeňské škole děti z nejrůznějších míst. Žáci nebyli pouze místní, ale pocházeli z jiných měst v českých zemích i dokonce ze zahraničí. Bělohlávek uvádí, že děti byly rozděleny na dvě skupiny. Menší děti byly zařazeny do začátečníků a větší do pokročilejších. Začátečníci se asi tři roky učili čtení, psaní, začátkům gramatiky a zpěvu.⁵⁹

Zhruba od druhé poloviny 15. století se začaly objevovat testamenty měšťanů, v nichž je odkázána fundace žákům do školy za zpívání na mších. Ve většině z nich je určen konkrétní repertoár, jakými jsou například mariánské antifony *Salve regina*, *Regina coeli* či

⁵⁵ WINTER. s.145

⁵⁶ HORYNA. 2008, s.13

⁵⁷ HORYNA. 2008, s.129

⁵⁸ STRNAD, Josef. Městská škola v Plzni od 14. do 18. stol. *Plzeňský obzor*. 1903, roč. 12, č. 20, s. 1-2. (18.2.1903)

⁵⁹ BĚLOHLÁVEK. 1987, s.109

responsorium *Christi virgo*.⁶⁰ V polovině 16. století však tato fundace mizí a začínají vyskytovat zmínky o „zpěvácích“.

Roku 1520. učinil v Plzni měšťan Jan Chrt fundaci 70 kop, aby se zpívala v jednotlivé pátky po matutinum sv. mše votivní o nepoškozeném počtí blah. Panny Marie po všechny časy, nepřipadneli na pátek nějaký slavný svátek. Mše ta konala se u oltáře nejbl. Panny s jahnem a podjahnem za hojné navštěvy lidu. Jenom chlapi v pláštíky a birety čtverhranné červené brvy odění zastávali službu zpěváků, tak že žádného mužského hlasu nebylo slyšeti.⁶¹

Tato zpráva dokládá existenci sboru zpěváků v polovině 16. století. Zpěváci by měli mít dospělý mužský hlas, avšak personální obsazení sboru není známo. Pravděpodobně se jednalo o kantora se staršími žáky. Další zpráva o zpěvácích se týká starého zvyklosti v Plzni.

Rekordace a koledování bylo dalším zdrojem příjmu pro učitele a žáky. V Plzni koledovali hlavně od Vánoc do Tří králův a také na sv. Mikuláše a na sv. Řehoře. Chodívalo se nejprve do radního domu, na arciděkanství, k rychtáři, pak po měšťanských domech. V Plzni do roku 1591 byla rekordace na bakaláře a lokáta sbírána třikrát týdně.⁶² Učitelé chudé žáky, které se nazývali mendíky, naučili zpěv a řeči, vyslali je do města a čekali, kolik přinesou. Jednali s rektorem a kantorem, aby místo koled a rekordací vzal 10 kop sice již roku 1567, avšak teprve roku 1591 bylo uneseno, „aby na místě rekordací, k nimž s nemalým obmeškáváním mendičkové vysílání bývají, dostával bakalář a lokát po 3 kopách, mimo to měli ročně bráti ještě po 6 kopách z louky pronajímané z na Ora pro nobis odkázané“.⁶³

Kantor a žáci zpívali také při různých oslavách světské písně. Dochovala se například satiricko-politická kramářská píseň *Naríkání toužebné zpronevěřilého města Plzně* z roku 1619, která se vztahuje k obléhání a dobytím Plzně Mansfeldem roku 1618.⁶⁴

⁶⁰ Listář 2. „povinnosti žáků“

⁶¹ HRUŠKA. s. 80.

⁶² WINTER. s.262

⁶³ WINTER s.267

⁶⁴ ASCHENBRENNER. s. 497

NKP sign. 65 E 4373, číslo knihopisu: K06024

2.2 Bratrstva

O vzdělanosti plzeňských měšťanů svědčí vzrůst bratrstev v Plzni od 15. století. Bratrstva byla spolu se školou důležitými institucemi, které zajišťovaly provozování hudby při bohoslužbách. Učitelé plzeňské školy se často stávali členem bratrstva po odchodu ze školy. Pravděpodobná první zmínka o literátském bratrstvu při kostele sv. Bartoloměje pochází z 1504.⁶⁵ V roce 1578 mu papež Řehoř XIII. udělil zvláštním listem odpustky.⁶⁶ U kostela sv. Bartoloměje působila od 16. století tři bratrstva, jejichž vedoucím byl vždy plzeňský arciděkan – literátské bratrstvo, bratrstvo u sv. Barbory a bratrstvo u sv. Rocha a Šebestiána.⁶⁷ V roce 1611 bylo plzeňské růžencové arcibratrstvo u dominikánského kláštera nejvýznamnějším svého druhu v západních Čechách. Toto arcibratrstvo vedl bývalý školní správce Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čenkova.⁶⁸

2.3 Varhaník

Nejstarší zmínka o varhanách v kostele sv. Bartoloměje pochází pravděpodobně z roku 1450, kdy kostel byl vybaven většími a menšími varhanami, avšak v roce 1514 byly staveny Michalem z Budějovic dvoje nové varhany a jeden positiv.⁶⁹

Nejstarší zpráva o konkrétním plzeňském varhaníkovi se týká události v roce 1581, podle níž varhaník Jiřík byl spolu se zvoníkem uvězněn opilým arciděkanem Fabiánem v žaláři a nemohl vykonávat službu při bohoslužbách. Důsledkem toho se konaly nešpory a jitřní ve vigílii sv. Jakuba proti zdejšímu zvyku „bez náležitých soleníí“.⁷⁰ Tato zpráva poukazuje, že pro tyto slavné mše byla nezbytná hudební složka hraná varhaníkem. Z let 1591 a 1592 pochází zprávy o varhaníkovi Jiříku Bártlíkovi, který je pravděpodobně totožný se zmíněným varhaníkem Jiříkem.⁷¹

Po odchodu Jiříka do důchodu jeho místo převzal David Willart, jenž hrál v kůru do kolem roku 1600, a po něm působil plzeňský měšťan a varhaník David Miller (Müller).⁷²

⁶⁵ Listář 2. s. 466

⁶⁶ M. Simona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské. Ed. Josef Strnad, Plzeň. 1883, s. 33.

⁶⁷ DOUŠA, Jaroslav. Plzeňské růžencové arcibratrstvo na počátku 17. století. In: LEDVINKA, Václav a Jiří PEŠEK. *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům*. Praha: Scriptorium, 2000, s.53

⁶⁸ STRNAD, Josef. *Dějiny dominikánského kláštera v Plzni od svého založení až do zrušení (1300-1785)*. Plzeň, 1896, s.25-26

⁶⁹ ASHENBRENNER. s. 493

M. Simona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské. s. 116.

⁷⁰ M. Simona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské. s.165-166

HRUŠKA, Martin. *Knih pamětní král. krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň, 1883, s.104

⁷¹ PFLEGELOVÁ, Štěpánka. *Hudba v plzeňských kůrech. Minulostí západočeského kraje 48*. Plzeň, 2013, s. 164

⁷² PFLEGELOVÁ, s.164-165.

3 Osobnosti v plzeňské škole

V této kapitole představuji osobnosti, které byly spjaty s hudebním životem na plzeňské škole ve sledovaném období. Konkrétně se jedná o kantory, školní rektory a výjimečně i jednoho arciděkana kostela sv. Bartoloměje. Jednotlivým plzeňským učitelům se věnoval Josef Hejnic ve svém studiu *Latinská škola v Plzni a její postavení v Čechách (13.-18. století)*. Podařilo se mu shromáždit poměrně podrobné informace o rektorech a některými z nich se zabýval ještě v samostatných studiích. Avšak na druhou stranu o kantorech v předbělohorském období máme velmi sporadické zprávy. Výjimkou je Simon Bar Jona Madelka, jehož skladby byly rozšířeny jak tiskem, tak v rukopisech.

3.1 Rektoři

Nejdélší působení ve funkci plzeňského rektora ve sledované době měl David Litochleb, jenž byl městskou radou opakovaně požádán o převzetí spravování školy. Litochleb se narodil roku 1557 v katolické rodině v Soběslavi. Studoval na jezuitském gymnáziu a akademii v Praze, kde získal v roce 1580 titul bakalář. Od následujícího roku začal působit jako učitel. V roce 1583 se stal školním rektorem v Kroměříži, avšak v témž roku odešel do Žiliny na Slovensko, aby se ujal stejné funkce. Poté, co cestoval po Moravě, Slovensku i jiných okolních zemích, roku 1586 znovu přijal správu školy v Kroměříži, kde v roce 1588 uvedl svou komedii o Saulovi a Davidovi psanou v českých verších. V následujícím roce nastoupil do plzeňské partikulární školy. Litochleb vykonával funkci školního rektora třikrát. První působení bylo od roku 1589 do 1594, podruhé školu spravoval od roku 1596 do roku 1599 a naposledy působil v roce 1600 pouze krátce, než přišel nový rektor. Postupně vybudoval i své společenské postavení. V roce 1594 ho přijali mezi plzeňskými měšťany zároveň i mezi literáty.⁷³ Uzavřel v roce 1599 manželství s Reginou a v roce 1602 se stal členem městské rady. Zabýval se také literární činností. Kromě výše uvedené divadelní hry složil verše při třídním pobytu Rudolfa II. v Plzni roku 1594⁷⁴ a připsal do prázdných listů tisku *Historica Bohemica*⁷⁵ od Eneáše Silvia *Osobní paměti*⁷⁶, díky jimž se dozvíme jak o jeho osobním

⁷³ HEJNIC. 1979, s. 33

⁷⁴ HEJNIC. 1980, s. 219, s.224

Nápis s verši je dodnes pověšen na západní stěně v obřadní síni radnice.

M. Simona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské. s.175

ŠIMKOVÁ. 2013, s. 30.

⁷⁵ z roku 1532

⁷⁶ SVK PK sign. 01080. Memoriale privatum Dav:[idis] Lytochl:[eb]

Edice: HEJNIC, Josef. David Litochleb a Plzeň. *Minulostí západočeského kraje XVI.* Plzeň, 1980, s.219-236

životě, tak o historických událostech týkajících se města Plzně a plzeňské školy. Tento rukopis má zajímavý osud. Dostal se totiž do rukou Šebestiána Ignáce Nigrina, jenž za Litochlebovy paměti napsal své zápisy.⁷⁷ Šebestián byl synem regenschoriho kostela sv. Bartoloměje Jiřího Nigrina. Litochleb uvádí ve svých pamětech, že v roce 1604 se vdala vnučka bratra jeho ženy Anna za plzeňského měšťana Jiřího Nigrina.⁷⁸ Litochleb sice psal o rodinných událostech, například o smrti svých rodičů či sester, nezaznamenal však kromě své svatby jinou než tuto, jež se týkala tak vzdálené příbuzné. Z toho vyplývá, že tato událost mohla mít pro něj určitý význam. Nelze vyloučit, že Litochleb seznámil zámožnou Annu⁷⁹ Jiřímu Nigrinovi, se kterým se stýkal ve svém zaměstnání.

Litochlebovo jméno se objevuje také v dobových plzeňských městských knihách v souvislosti s konflikty s varhaníkem Davidem Müllerem z roku 1593, jenž mu vyhrožoval bitím.⁸⁰ Zde vidíme velmi těsný vztah školního učitele k varhaníkovi i poměrně vysoké společenské postavení varhaníka, že si mohl dovolit fyzicky napadnout školního rektora. Podle Litochlebova zápisu kvůli nepořádku ve škole a nenávisti a nevděčnosti lidí v roce 1594 podal městské radě žádost o propuštění ze svého zaměstnání, není však zmínka o tomto varhaníkovi.

Ve svých Osobních pamětech Litochleb neuvádí podrobnosti o svém působení ve škole ani v literátském bratrstvu. Není ani svědectví, zda provozoval i v Plzni divadelní hru.

Druhou významnou osobností je plzeňský rodák Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čeňkova († 1613). Studoval na Karlově univerzitě a poté na jezuitské akademii v Ingolstadt. Kromě matematiky a astronomie se věnoval také literární činnosti. Po prvním odchodu Litochleba převzal roku 1595 správu plzeňské školy⁸¹, odkud následující rok již odešel a začal se zabývat vlastními činnostmi. Vydal například každoroční edice kalendářů, minucí a pranostik v letech 1596-1611(s výjimkou let 1598, 1600 a 1601). V roce 1599 pracoval jako asistent dánského hvězdáře císařského dvora Tychona de Brahe. Oženil se v roce 1599 s dcerou městského písaře Simona Plachého Annou.⁸² Sám byl členem městské rady v letech 1604-1605 a 1611-1613. V roce 1611 se stal převorem růžencového arcibratrstva při dominikánském klášteře v Plzni.⁸³

⁷⁷ HEJNIC. 1980, s.232-235. srov. SVK PK sign. 01080, f. 11r-f. 12r

⁷⁸ HEJNIC. 1980, s.232. srov. SVK PK sign. 01080, f. 9r.

⁷⁹ HEJNIC, 1980, s.233.

⁸⁰ WINTER. s.325.

„Řídčeji shledáváš, že by rektor školní měl pŕtky s varhaníkem, jenž sice nebyl k školním officiálŕm počítán, ale daleko jich nebyl, neboť na kruchtě stýkali se pořád. Slul David Müller, a správce školní mistr David Litochleb r. 1593 až nucen byl prositi konšelŕ za ochranu proti němu. Prý mu ustavičně bitím pohrŕžky činí. Se svými spory na konšelský soud dostali se oba.“

⁸¹ HEJNIC. 1979, s.33.

⁸² VIKTORA. s.488.

⁸³ DOUŠA. 2000, s.51.

3.2 Kantoři

Jedinou osobností, jež byla známa jako skladatel působící v předbělohorské Plzni, je Simon Bar Jona Madelka. Pocházel ze slezského Opolí. O jeho narození, životu v rodném městě a příchodu do Plzně nemáme žádné zprávy. Podle Michla se pravděpodobně přemístil z konfesionálního důvodu do tohoto západočeského katolického města.⁸⁴ Z úředních dokladů uložených v Plzni víme, že v roce 1575 byl přijat jako učedník plzeňského řezníka a v roce 1577 se stal členem řeznického cechu i městské rady⁸⁵. O podrobnostech jeho působení ve zdejší škole není známo. Literárním dokladem o skladatelově působení je báseň *D. Simonis Barionae Oppoliensis compositoris nomen et cog[nomen]* věnovaná Madelkovi Jiřím Bartholdem, jenž mezi lety 1571-1572 navštěvoval plzeňskou školu.⁸⁶ Z toho vyplývá, že skladatel již v tu dobu učil na plzeňské škole. Ačkoliv první polovině sedmdesátých let 16. století vedli plzeňskou školu vesměs utrakvističtí rektoři mimo jiné Jiří Philaret a nebyly tam pro katolíka příznivé podmínky, zůstal poměrně delší dobu v učitelském povolání. Přestože v roce 1577 Madelka získal městskou živnost, v prameni datovaném rokem 1578 je uveden jako kantor a radní.⁸⁷ V městské radě působil v letech 1577-1585 vyjma let 1581-1583.⁸⁸ Stal se také v roce 1580 mistrem řeznického cechu a od roku 1585 do své smrti (kolem roku 1598) byl členem rady zmíněného cechu.⁸⁹ Co se týče skladatelova osobního života, roku 1580 se oženil s Marianou, s níž měl syny Davida a Jonáše.⁹⁰ Komponováním se nicméně nadále zabýval. V osmdesátých letech 16. století nechal vydat své dílo a většina rukopisných pramenů, kde jsou zapsány jeho skladby, pochází také z této doby.

⁸⁴ MICHL, Jakub. Předmluva. In: MADELKA, Simon Barjona a Miloslav KLEMENT. *Septem psalmi poenitentiales: qinque [sic] vocibus exornati = Sedm kajících žalmů: pětihlasem vyzdobených = Sieben Busspsalmen: für fünf Stimmen = Seven penitential psalms: for five voices*. Praha: Editio Bärenreiter Praha, 2007, s. V.

⁸⁵ DOUŠA. 2014, s.388

⁸⁶ HEJNIC. 1979, s.26-27.

Rukopis (Bartholdův autograf) knihovny Metropolitní kapitoly pražské, sign. M 149/1, pochází z let 1572-1576, 22r-22v.

Srov. TRUHLÁŘ, Antonín aj. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě I*. Praha: Academia, 1966, s.139-140

Báseň byla zapsána spolu s básně věnovaná kustošovi plzeňské školy Janu Albusovi. Srov. HEJNIC. 1979., s.26-27

⁸⁷ DOUŠA, Jaroslav. Městské rady v Plzni a na Starém Městě pražském v letech 1550-1650. Sociální složení rad v letech 1560-1590. *Sborník archivních prací* 32. Praha.1982, s.391

⁸⁸ DOUŠA. 1982, s.391-393.

⁸⁹ KOLOFÍKOVÁ, Klára. Madelka Barijona, Simon. *Český hudební slovník osob a institucí*. [online]. datum poslední změny: 24.7.2015 [citováno 1. 4. 2019]. Dostupný z:

http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictinary&task=record.record_detail&id=4166

⁹⁰ MICHL, 2007, s. V-VI.

Madelka nechal vydat tiskem dvě hudební sbírky.⁹¹ První tisk s osmi čtyřhlasými *Magnificat* s názvem *Canticum Beatissimae virginis Mariae* byl vydán roku 1581 Jiřím Nigrinem⁹² s dedikací opatu tepelského kláštera Janu Mauskönigovi, avšak dochovala se pouze tenorová hlasová kniha.⁹³ Druhým tiskem, jenž je dochován v kompletním stavu, je *Septem psalmi poenitentiales: qinque [sic] vocibus exornati*, vydaný roku 1586 v Norimberku. Kniha byla věnována proboštu chotěšovského kláštera Albertu Jordánovi z Mohelnice. Kolekce obsahuje žalmy *Domine ne in furore tuo arguas, Beati quorum remissae sunt iniquitates, Domine ne in furore tuo arguas me, Miserere mei, Deus, Domine exaudi orationem meam, De profundis clamavi ad te, Domine exaudi orationem meam*, a moteto *Quomodo confitebor tibi*.

Ostatní Madelkovy skladby se vyskytují v rukopisných pramenech z poslední čtvrtiny 16. století z Klatov, Rokycan a Ústí nad Labem a také v opisu z první čtvrtiny 17. století z Přeštic, v nichž je zařazeno jeho jméno mezi předními domácími i celoevropskými skladateli.⁹⁴

Zůstává otázkou, kde získal hudební vzdělání. Vzhledem k tomu, že Jiří Barthold ho ve své básni označuje „compositor“, musel se již tehdy zabývat komponováním. Z toho vyplývá, že nejspíše studoval předtím, než přišel do Plzně, pravděpodobně v rodném městě Opolí. A je přirozené se domnívat, že by v rámci svých kantorských povinností Madelka měl psát skladby pro kůr kostela sv. Bartoloměje a naučil je školní žáky. Nicméně o provozování jeho díla v Plzni se nezachovaly žádné zprávy a vše můžeme jen odhadovat. Nejsou zprávy, zda zůstával v kontaktu s Jiřím Bartholdem, jenž se stal později proboštem pražské kapituly a byl literárně činný. Barthold navazoval přátelské vztahy s hudebníky císařské kapely Rudolfa II. a byl autorem textu skladeb Philippa de Monte, Jacoba Handl-Galla, Carla Luytha a Jacoba Regnarta.⁹⁵

⁹¹ Šváb uvádí, že se dochovaly tři Madelkovy polyfonní skladby vydané tiskem, avšak nepodařilo se mi zjistit pravdivost této informace. srov. ŠVÁB, Miloslav. Literární aktivita městské inteligence v humanistické a renesanšní Plzni. In: BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Dějiny Plzně. Od počátku do roku 1788*. Plzeň, 1965, s.196.

⁹² KOLOFÍKOVÁ, Klára. Madelka Barijona, Simon. *Český hudební slovník osob a institucí*. [online]. datum poslední změny: 24.7.2015 [citováno 1. 4. 2019]. Dostupný z:

http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=4166

Srov. JAKOUBKOVÁ, Petra. *Typografie hudebních tisků Jiřího Nigrina* [online]. 2014 [cit. 2019-04-27]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/123798>. příloha č. 1. Soupis hudebních tisků Jiřího Nigrina z Nigropontus.

⁹³ MICHL. 2007, s.

⁹⁴ MICHL. 2006, s.12-13.

Srov. BAŤA, s. 70.

⁹⁵ PACALA, Frederik. *Hudba v literárnej tvorbe vybraných českých humanistov 16. storočia* [online]. 2018, s. 39. [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/190767>

O působení ostatních kantorů v Plzni nejsou doklady. Pouze v latinské básničce, kterou složil Šimon Bouček Venkovánek (Simon Fagellus Villaticus, †1549) můžeme poznávat kantora Mikuláše z Bolešín s „lahodným hlasem“.⁹⁶

Ad Nicolaum Bolezinum

Occupant tristes quoties procellae
pictus in partes rapiendo plures,
hos tua cantes placida, Bolezi,
voce tenores!

Corpus ut curant medicae dietae
et dei iconas, animas zophia,
sic levat nostras recreatque dulcis
musica mentes.

Spiritus laetus minuit dolores,
tristior morbos generat nocivos.
Sanus ut vivas, recinas, Bolezi,
carmina laetus.

Báseň „Mikuláši z Bolešín“

Kolikrát jen nevlídné bouře schvátí
ducha, rvou ho narůzno v jeho části,
zpívej tím svým lahodným hlasem, Bolku,
na toto téma.

Jako střeží lékařské rady tělo,
duši, boží představy zase moudrost,
tak zas myslí ulehčí, občerství ji
půvabná hudba.

Šťastná duše zmenšuje hoře myslí, smutnější
pak nemoci zhoubné plodí.
Abys zdravě žil, tedy zpívej, Bolku,
veselé písňě!

3.3 Ostatní

Jan Sixt z Lerchenfelsu

Jedná se o osobnost, jež se vyskytuje v dějinách české hudby jako hudební skladatel na přelomu období renesance a baroka. Narodil se pravděpodobně v rozmezí let 1566-1568 v Praze. Jako chlapec studoval v jezuitském bartolomějském konviktu. V roce 1584 byl vzat do kapely Rudolfa II. jako zpěvák. V roce 1593 měl funkce v císařské kapele kantor a kaplan. Poté ještě pokračoval ve studiu na jezuitské akademii v Olomouci, kde byl prefektem kůru jezuitského kostela. Své studium dokončil v roce 1597 s titulem magistr neboli doktor či licenciát filozofie. V roce 1599 byl již kaplanem u pražského arcibiskupa. Poté, co působil v roce 1602 v Plzni jako arcidiákon, stal se kanovníkem u sv. Víta. Dále se věnoval církevním službám ve Staré Boleslavi, na Vyšehradě, a nakonec v roce 1617 byl jmenován proboštem litoměřickým. Byl oblíbený jako kazatel. Některá jeho kázání vyšla tiskem. Zároveň pokračoval také v hudební kariéře na císařské dvoře. Z roku 1599 do 1602 byl opět dvorní kaplanem a kapelním zpěvákem a až do roku 1614 se uvádí Sixtovo jméno mezi členy

⁹⁶ VILLATICUS, Simon Fagellus a Josef HEJNIC. *Chvilé rozkošné, vážné i teskné*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1979. HEJNIC, s.72-73.

císařské kapely. Působil do konce svého života v Litoměřicích, kde založil soukromou tiskárnu, vydával náboženskou literaturu a překládal životopisy svatých aj.

Sixt vydal tisk obsahující devět svých dochovaných skladeb (Te Deum, Magnificat, Da pacem, Sonetto sopra di bataglia di Praga a pět dalších krátkých sonetů) až v roce 1626.⁹⁷ Avšak některé z těchto skladeb byly starší (například Te Deum komponoval již v roce 1590) a mohly by znít v Plzni. Jeho působení v Plzni bylo sice velmi krátké, nadále však udržoval kontakt s plzeňskou městskou radou. Sixtův dopis z roku 1618 městské radě dokládá, že Plzeňané se na něj obrátili s prosbou, aby jim poslal kantora.⁹⁸

⁹⁷ Číslo knihopisu: K15878

⁹⁸ ASCHENBRENNER. 2014, s.497
AMP, AM Plzeň, RMR I / 1 IX f5/52.

4 Prameny

Prameny, z nichž se dozvíme o hudebním repertoáru týkajícím se plzeňské školy a jeho provozování, pochází převážně z arciděkanské knihovny. Tato knihovna se nazývala po sloučení kostelní knihovny s arciděkanskou kolem roku 1612 Bibliotheca Archidiaconatus Plznensis.⁹⁹ Knihovna se využívala i při výuce v městské škole.¹⁰⁰

Při dobytí Plzně Petrem Arnoštem hrabětem z Mansfeldu roku 1618 a okupaci francouzskými a bavorskými vojsky roku 1742 však došlo k ztrátám knih. Podle Hejnice se odhaduje přibližný počet ztracených knižních jednotek na 120 a pokud se některé z nich dochovaly, mohly by být uloženy v knihovnách v zemi, odkud přišla vojska do Plzně.¹⁰¹

V dnešní době je prokázáno přes 500 knižních jednotek z arciděkanské knihovny uložených v různých institucích v Čechách.¹⁰²

4.1 Dochované hudební prameny

Co se týče typu dochovaných hudebních pramenů souvisejících s naším tématem, jsou to liturgické knihy, jakými jsou například graduály, antifonáře, misály a žaltáře.

Zde z nich uvádím vybrané prameny.

4.1.1 Rukopisné prameny

Vít Aschenbrenner uvádí plzeňské hudební prameny v kapitolách *Hudba ve středověké Plzni*, *Hudba renesanční Plzně* a *Hudba v Plzni 17. a 18. století* v knize *Dějiny města Plzně 1*.¹⁰³

Mezi staršími prameny pocházejícími z kostela sv. Bartoloměje je významný například rukopis *Cantus ecclesiae cum notis musicis*¹⁰⁴ zhruba ze sedmdesátých let 14. století, jenž obsahuje mimo jiné chorální repertoár k mešní bohoslužbě a officiu, tři dvouhlasová organa i píseň *Vorstricket ist myn Hertz*, která je repertoárem minnesangu.¹⁰⁵

⁹⁹ HEJNIC, Josef. K plzeňské knižní kultuře. *Studie o rukopisech* 39. Praha, 2009, s. 342.

¹⁰⁰ ŠEDO, Ila. Arciděkanská knihovna v Plzni. *Bibliotheca Antiqua*. Brno, 2016, s. 125-126.

¹⁰¹ HEJNIC. 2009, s. 342.

¹⁰² Podle informací z roku 1997 knihy, jež prokazatelně patřily arciděkanské knihovně, jsou v dnešní době chovány ve čtyřech institucích. Jsou to celkem přes 500 svazků, z nichž je uloženo sedm rukopisů v Národní knihovně v Praze, 38 svazků v Archivu města Plzně, 339 svazků ve Studijní a vědecké knihovně v Plzni a 139 svazků v knihovně Západočeského muzea v Plzni.

HÁLOVÁ, Marie. Vývoj a současný stav bývalé arciděkanské knihovny v Plzni. In: *Knihy a dějiny* roč. 4, č. 1. Praha. 1997, s. 40.

¹⁰³ ASCHENBRENNER. s.493, s.715.

¹⁰⁴ AMP, AÚ v Plzni, i. č. 31: rkp. i. č. 4915, sign. 1 e 38.

¹⁰⁵ ASCHENBRENNER. s.379

Mezi hudebními rukopisy plzeňského původu z první poloviny 16. století za zmínku stojí graduál Pavla Mělnického z roku 1527¹⁰⁶, jenž je dnes uložen v Knihovně Národního muzea v Praze. Rukopis si pořídili plzeňští měšťané a byl určen pro kostel sv. Bartoloměje.¹⁰⁷ Na konci rukopisu se nachází jako doplněk čtyřhlasá píseň *Juste judex Jesu Christe*.¹⁰⁸

Rukopisným hudebním pramenům ze 13. až 16. století, jež jsou uloženy v plzeňských institucích, se věnovala Zuzana Zatloukalová ve své diplomové práci *Nejstarší hudební rukopisy z plzeňských sbírek: (13. - 16. století)*.¹⁰⁹ Zatloukalová se zabývá ve své práci třemi rukopisy plzeňského původu, které původně vlastnila arciděkanská knihovna v Plzni. Jedná se o misál z poloviny 15. století, již zmíněná Husova Postila a latinský graduál z roku 1531¹¹⁰, z nichž je z hlediska našeho tématu nejdůležitější posledně jmenovaný graduál. Tento rukopis je dílem kněze Václava z Křakova a pravděpodobně byl pořízen pro literátské bratrstvo u kostela sv. Bartoloměje.¹¹¹ Kromě zpěvů mešního ordinária rukopis obsahuje sekvence i texty tří českých písní a 10 latinských.¹¹²

Antiphonarium plsnense¹¹³

Tento rukopis, jenž pochází původně z kostela sv. Bartoloměje, se v současné době nachází v knihovně Západočeského muzea v Plzni. Sepsal ho roku 1616 plzeňský měšťan a rektor kůru u kostela sv. Bartoloměje Jiří Nigrinus, což je zaznamenáno jeho vlastní rukou v rukopisu (f. 78v);

"Ad laudem et gloriam Dei T[er] O[ptimi] M[aximi] honorem beatiss[imae] et gloriosiss[imae] Mariae Virginis, ac Omnium Sanctorum, existente Ad[modu]m R[everen]do in Chr[ist]o D[omino] M[agistro] Ioanne Sculteto a Lerchenfelz Archidia[conatus] Pilsn[ensis] Georgi[us] Nigrin[us] Ciuis Pilsnen[sis] Templi huius D[ivi] Bartholomaei tam

¹⁰⁶ PNM sign. XII A 23

¹⁰⁷ ASCHENBRENNER. s.353.

¹⁰⁸ PNM sign. XII A 23, f. 352r, HORYNA. 2008, s.58, ZTLOUKALOVÁ, s.116.

¹⁰⁹ ZATLOUKALOVÁ, Zuzana. *Nejstarší hudební rukopisy z plzeňských sbírek: (13. - 16. století)*. Diplomová práce, Ústav hudební vědy, FF UK, Praha, 1981.

¹¹⁰ ZČM sign. 504 C 1

¹¹¹ HLAVÁČKOVÁ, Hana. Knižní malířství. *Dějiny Plzně I*, S. 352,

¹¹² ASCHENBRENNER. s. 379, ZATLOUKALOVÁ. s. 197-198, LINDA, Jaromír. Soupis rukopisů Západočeského muzea v Plzni. Plzeň: Západočeské muzeum, 2004, s.47-48.

Latinské texty zapsané v graduálu: *Collaudemus Christus regem, Dies est laetitiae, Ex legis observancia, Juste judex Jesu Christe, Praelustri elucetia, Puer natus in Betlehem, Spiritus sancti gratia, Surrexit Christus hodie, Jesus Christus nostra salus*. Srov. ZATLOUKALOVÁ, s. 114-118.

České texty: *Swaty waczlawe, wewodo czeske zemie, Hospodine pomiluy ny a Andielowe gsau spiewaly*.

Srov. LINDA. s.48

¹¹³ ZČM sign. 504 C 4

inferioris quam superioris Chori Rector hunc librum] scripsit. ANNO CHRISTI 1616. orate pro eis."¹¹⁴

O dva roky později Nigrinus zaznamenal dodatek;

"Ad[modu]m R[everen]dus in Chr[ist]o D[ominus] M[agister] Scultet[us] a L[erchenfelz] A[rchidiaconus] P[ilsnensis] obiit 7. Januarij Anno D[omi]ni 1618."¹¹⁵

Z tohoto přípisu se dozvíme, že Nigrinus působil ve funkci regenschoriho nejméně do roku 1618. Podle úředních pramenů byl v letech 1621–1626 konšelem a v roce 1627 převzal rychtářskou hodnost, avšak již v následujícím roce zemřel. Podrobnosti z Nigrinova života nejsou známy. Pouze jak uvádí David Litochleb ve svých pamětech, Jiří Nigrin si vzal v roce 1604 vnučku bratra jeho ženy Annu a po její smrti se podruhé oženil se stejnojmennou ženou, o níž je první zmínka v městských knihách v roce 1613. Za těmito paměťmi Davida Litochleba následují také zápisy o Jiřím Nigrinovi pocházející od jeho syna Šebestiána Ignáce. Podle Šebestiána v roce 1624 byl Jiří Nigrinus po šest týdnů vězněn v Praze, avšak neuvádí se, co bylo toho příčinou. O zaměstnaní svého otce se taktéž nezmiňuje.

Jak uvádí Jiří Nigrinus v přípisu, antifonář pochází z doby působení arciděkana Jana Sculteta z Lerchenfelsu, jenž zemřel v roce 1618. Tento antifonář je určen k liturgickým hodinkám od Adventu po vigilií Svátku zesnulých (Vigilie defunctorum). Obsahuje jednohlasé antifony, responsoria aj., zejména k matutinu a nešporám v době vánoční, velikonoční, o svátcích svatých aj. Notace je rhombická na čtyřlínkové osnově s C klíčem.

Na f. 1r "Dominica 1a Aduent[us] ad Psalmos feriales An[tiphon]a"

Na f. 27rv antifona "De S[ancto] Adalberto"

Na ff. 28r-29r "De Sancto Georgio"

Na ff. 50r-51r "In Festo Sancti Procopij"

Na ff. 59v-61r "In Festo S[ancti] Bartholomaei Ap[osto]li"

Na ff. 63r-64v "In Festo S[anctae] Ludmillae"

Na ff. 65v-67r "In Festo Sancti Uenceslai"

f. 76r: Vigilie defunctoru[m] maiores

¹¹⁴ Manuscriptoium. [online]. [cit.1.2.2019]. Dostupné z: http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-ZMP_504_C_004_107P3BA-cs

¹¹⁵ Tamtéž

Na ff. 79r-84v zapsal rovněž Jiří Nigrinus další antifonu "In festo S. Sebastiani Martyris ad primas vespervas super Psal[mos] An[tiphonae]."

Na f. 85rv s dodatkem "Alia Anti[phona] de s. Sebastiano et Rocho"¹¹⁶

Na fóliu 11v se při vánočním matutinu mezi zpěvy In principio erat verbum a Quem ethera et terra nachází přípis „ludit Organista“ (hraje varhaník). Rovněž na fólii 12r před zpěvem Gloria Patri et Filio, et Spiritui sancto „Organista ludit“ a na fólii 12v před Gloria superno genitori „Organista“. Tyto přípisy svědčí o účasti varhaníka při hodinkových obřadech.

4.1.2 Tištěné prameny

Žaltář svatého Davida a Hymny¹¹⁷

Tento tisk je jediným dílem pražského utrakvistického úředníka Jana Vorličného, jenž přeložil latinské žalmy a hymny do češtiny. Kniha byla vydána v roce 1572 tiskařem Jiřím Malantrichem z Aventýna Starším¹¹⁸ a je věnována císaři Maximiliánovi II.¹¹⁹

Jan Vorličný (Aquilinas) se narodil v první čtvrtině 16. století v Hradci Králové.¹²⁰ Studoval na Karlově univerzitě. Mnoho let zastával úřad nejvyššího správce vodních toků a díl za vlády Ferdinanda I. a Maximiliána II.¹²¹ Zemřel po roce 1575.

Kniha obsahuje dvě sbírky, které mají samostatný titulní list. První částí je žaltář, v jehož titulním listu se uvádí *Zialtárs swatého Dawida, krále a proroka lidu božijho: z latinské řeči přeložený, podlé textu, kterýž gest w Biblij položen wedlé waykladu swatého Jeronýma, a podlé giných starých exemplářůw srownán / A na wersse hendelcasyllabon w rytmy gedenácti sylab gest složený, a s pilnostj skorygowaný od Jana Worličného měštenjna w Nowém Městě Pražském. Při koncý přidány gsau pijsničky z zákona božijho gichžto se též při slawnostech ročnijch v kostelijch w zpijwánij požijwá. Také se y to znáti dáwá, že ke wssem tonům podlé rubryky pražské y s dyfferencými mohau se začijnati a zpijwati.*¹²² Vorličný tedy píše, že

¹¹⁶ Tamtéž

¹¹⁷ ZČM 504 F 2 (i. č. 5829)

Číslo knihopisu: K17557

Digitalizovaný exemplář tisku je dostupný z:

[http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=NKCR__-](http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=NKCR__-NKCR_54_A_000037_16QT2A6-cs)

[NKCR_54_A_000037_16QT2A6-cs](http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=NKCR__-NKCR_54_A_000037_16QT2A6-cs)

¹¹⁸ BAŤOVÁ, Eliška. Jan Aquilinas. Žaltář svatého Davida krále, proroka lidu Božího. Hymny, to jest Písňe chval Božích. In: HORNÍČKOVÁ, Kateřina-ŠRONEK, Michal (edd.). Umění české reformace (1380-1620). Praha, 2010, s.236.

¹¹⁹ RYBIČKA, Antonín. Jan Vorličný (Aquilinas). In *Časopis Musea království Českého*. Č. 47-3. Praha. 1873, s. 343

¹²⁰ BAŤOVÁ. s.236.

¹²¹ RYBIČKA. s. 343.

¹²² RYBIČKA. s. 343.

vycházel z biblického žaltáře a sám přeložil latinské žalmy do češtiny, avšak jeho texty se mnohdy shodují s dobovými českými překlady žalmů.¹²³ Nicméně kniha je důležitým zdrojem k poznání tehdejších utrakvistických bohoslužebních zpěvů v liturgii hodinek.¹²⁴ Žaltář je uspořádán podle potřeb bohoslužebného zpěvu. Žalmy se zde dělí na sedm skupin pro jednotlivé dny v týdnu pro období církevního roku, svátky světců a určité konkrétní hodinky. Jak je uvedeno v titulu, ke konci této části jsou přidány „*pijsničky z zákona božjho*“, což jsou biblické kantiky. První část uzavírá „*Letanya česká*“ *Králi Kriste, spasiteli náš mocný*.

Žaltář Vorličného je prvním z řady básnických zpracování celého žaltáře opatřených notací, jako jsou latinské či české humanistické žaltáře D. Crinita, J. Melissera, V. Benedika a J. Campana či nedokončený žaltář J. A. Komenského. Tyto žaltáře byly nejčastěji užívány jako pomůcka k vyučování zpěvu a básnických forem ve škole nebo k hudebním produkcím žakovských sborů.¹²⁵

Druhá část knihy začíná s titulem *Hymny to gest pijsnie chwal Božských od některých swatých doktorůw a biskupůw cýrkewnijch / w latinském jazyku složené a nynij w jazyk český od Jana Worličného miesstienina Nowého Miesta Pražského přeložené a wůbec pro čžest a chwálu Božij y také pro rozssýřenij slawného jazyku českého wydané*.¹²⁶ Jedná se o ojedinělý notovaný hymnár z předbělohorského období, jenž vyšel tiskem.¹²⁷ Hymny se rozčleňují podobným způsobem jako žalmy. Nachází se zde hymny k svátkům Jana Husa a Jeronýma Pražského, což dokládá konfesijní příslušnost tohoto tisku.

Vzhledem k tomu, že v době vydání knihy působili v plzeňské škole utrakvističtí učitelé, nelze vyloučit, že využívali tento tisk jako školní pomůcku. Žalmy, hymny, kantika i litanie patřily k základnímu repertoáru liturgií hodinek, přičemž se žáci s učiteli podíleli na provozování hudební složky.

¹²³ KOUBA, Jan. *Slovník staročeských hymnografů (13.-18. století)*. Praha, 2017, s. 454.

¹²⁴ BAŤOVÁ. s.236.

¹²⁵ KOUBA. 2017, s. 453-454.

¹²⁶ Manuscriptorium. [online]. [cit.1.2.2019]. Dostupné z http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=NKCR_-_NKCR_54_A_000037_16QT2A6-cs

¹²⁷ KOUBA. 2017, s. 455.

OBSEQVIALE SIVE BENEDITIONALE, QVOD AGENDAM APPELLANT SECUNDUM RITUM & CONSUETUDINEM S. METROPOLITANAE PRAGENSIS ECCLESIAE¹²⁸

Provenienci tisku prokazuje přípis na druhém listu u obrazu českých patronů „Ex Libris siae S. Bartholomaei in Ciuitate Plsnensi“.¹²⁹

Tisk nechal vydat v roce 1585 pražský arcibiskup Martin Medek z Mohelnice. Jedná se o liturgickou příručku, která se používala při pohřbu, procesí a při udělování svátostí (křest, přijímání, svátost manželská, kněžské svěcení, biřmování, pokání, poslední pomazání). V současné době se příručka tohoto typu nazývá rituálem. K této příručce patřila různá označení jako agenda, manuale, officiale, ordo celebrandi, parochiale, pastorale, sacerdotale a sacramentale a její výtahy byly nazývány benedictionale (žehnání a svěcení), liber catechumeni (křest), obsequiale (pohřeb) apod. Postupy v příručce se lišily podle diecézí a řádů, které zachovávaly při obřadech své vlastní specifické způsoby.¹³⁰

Nejstarší příručkou tohoto typu v Čechách je *Agenda Pragensis* od Tiskaře Arnoštových Statut, která byla tištěna po roce 1476 v Plzni. Slovo *agenda* (to, co je nutno vykovávat) bylo zavedeno v synodě v Kartágu (roku 390) jako označení bohoslužebných úkonů. Později bylo užíváno pro název liturgických knih s bohoslužebnými formuláři.¹³¹

Poté rituál byl vydán v roce 1496 pod názvem *Obsequiale sive Benedictionale Pragense, quod Adendam appellent*¹³², jež v roce 1585 znovu vydal arcibiskup Martin Medek z Mohelnice.¹³³ Knihu tiskl Michael Peterle, zakladatel pražské tiskárny, která působila na přelomu 16. a 17. století.¹³⁴

Živý obraz zapojování školních žáků a kantora do obřadu můžeme nacházet v oddílu Květná neděle. Nejprve se zpívá antifona *Osanna filio David*.¹³⁵ Po modlitbě ratolesti kropí

¹²⁸ ZČM sign. 504 F 009.

Digitalizovaný exemplář je dostupný z:

<https://books.google.cz/books?vid=NKP:1002222539&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

¹²⁹ Na stejném listu je připisovaná datace „1636“.

HEJNIC, Josef aj. *Soupis tisků 16. století západočeského muzea v Plzni*. Plzeň, 2013, s.139-140.

¹³⁰ VOIT, Petr. *Rituál (rukopisná kniha)* [online]. c2018 [citováno 9. 04. 2019]. Dostupný z:

[http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Ritu%C3%A1l_\(rukopisn%C3%A1_kniha\)&oldid=15752](http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Ritu%C3%A1l_(rukopisn%C3%A1_kniha)&oldid=15752)

¹³¹ PODLAHA, Antonín. Nejstarší tištěný rituál Pražský z r. 1496. *Časopis Katolického Duchovenstva*. [online]. 1901/1, s.46-51. [cit. 1.2.2019]. Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=262>

¹³² Srov. PODLAHA, Antonín. Nejstarší tištěný rituál Pražský z r. 1496. *Časopis Katolického Duchovenstva*. [online]. 1901/1, s.46-51. [cit. 1.2.2019]. Dostupné z:

<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=262>

¹³³ VOIT, Petr. *Rituál (rukopisná kniha)* [online]. c2018 [citováno 9. 04. 2019]. Dostupný z: [http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Ritu%C3%A1l_\(rukopisn%C3%A1_kniha\)&oldid=15752](http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Ritu%C3%A1l_(rukopisn%C3%A1_kniha)&oldid=15752)

¹³⁴ VOIT, Petr. *Michael Peterle st.* [online]. c2018, [citováno 21. 06. 2019]. Dostupné z:

http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Michael_Peterle_st.&oldid=15155

¹³⁵ f.100r. SEQUITUR RUBRICA DE PALMARUM, OLIVARUM, FRONDIUM SEU ALIALUM ARBORUM BENEDITIONE (Následuje rubrika žehnání palem, oliv, listnatých nebo jiných stromů)

svěcenou vodou a uctívá kadidlem, mezitím kantor intonuje antifonu *Fulgentibus palmis*.¹³⁶ Poté, co sbor dozpívá antifonu, koná se procesí ke kostelu, kde se slaví mše, nebo se alespoň zastaví, přičemž se mají zpívat antifony dle pořadí *Cum appropinquaret Dominus Hierosolymam, Cum audisset populus, Collegerunt pontifices* a *Ante sex dies solennis Paschae*.¹³⁷ Na vrcholu kopce dva preláti zazpívají *Unus autem ex ispis Caiphaz nomine*, v podání sboru zazní *Ab illo ergo die, cogitauerunt interficere eum, dicere* a kantor *Ne forte veniant*.¹³⁸ Následně zazní Gloria, laus et honor tibi sit Rex Christe, redemptor. Chlapci zazpívají tento hymnus, sbor první verš, podle stanovení doprovázejí a opakují.¹³⁹ Po skončení hymnu se chlapci roztahují před oslem a zpívají antifonu *Pueri Hebraeorum, tolentes ramos olivarum*,¹⁴⁰ kterou opakuje sbor, a opět zpívají chlapci *Pueri Hebraeorum vestimenta prosternebant in via*¹⁴¹ a po nich sbor opakuje. Potom znovu pokračují v průvodu a pokud je cesta dlouhá, kantor intonuje responsorium *Ingressus Pilatus cum Iesu in praetorium*.¹⁴² U městské brány kantor začne zpívat responsorium *Ingrediente Domino, in sanctam civitatem* a zavírá se kostel.¹⁴³ Po modlitbě se otevírá kostel a u vchodu prelát začne zpívat antifonu *Turba multa* aj. Po zpívání kantiky kantor intonuje *Benedictus Dominus Deus Israel* a zpívá se až do konce s *Gloria patri* o kvartu níže. Následují antifona *Turba multa*, verš *Bebedictus qui venit in nomine Domini* a responsorium *Deus Dominus et illuxit nobis*.¹⁴⁴

¹³⁶ f. 110r.

Ista finita oratione, Palmarum rami ac aliarum aeborum, aqua benedicta aspergantur, [et] thure adoleantur, atq[ue] hinc populo ab ipso Sacerdote distribuuntur. Dúm haec fiunt, Cantor siue Praelatus hanc incipiat Antiphonam. Fvlgentibus palmis, [...]

¹³⁷ ff. 110v-113r.

Postquam chorus praecedentem finiuít Antiphonam, fiat processio ad Ecclesiam, in qua Missa venit celebranda, aut statio tenenda. Et in hac processione Antiphonae, que sequuntur, per ordinem sunt decantandae

¹³⁸ ff. 113v-114r.

In cacumine mo[n]tis, ex prelatís duo, hunc sequentem versum soli cantabunt.

Vnus autem ex ipsis Caiphaz nomine

Chorus cantat: Ab illo ergo die, cogitauerunt interficere eum, dicere

Cantor canat: Ne forte [veniant]

¹³⁹ f. 114rv.

Post hoc, sequentem pueri cantabunt hymnum, choro versum primum, suo ordine & prosequente a repetente.

Gloria, laus [et] honor tibi sit Rex Christe, redemptor [...]

¹⁴⁰ ff. 114v-115r.

Finito hymno, ante asellum se iacent pieri, [et] sequentem canant Antiphonam.

Pueri Hebraeorum, tolentes ramos oliuarum

¹⁴¹ f. 115r

Chorus repetat praecedentem Antiphonam. Et iterum pueri quod sequitur canant.

Pueri Hebraeorum vestimenta prosternebant in via [...]

¹⁴² ff. 115r-116r

Ingressus Pilatus cum Iesu in praetorium. Ingressus Pilatus cum Iesu in praetorium [...]

¹⁴³ ff. 116rv

Finito Responsorio praedicto, in introitu vrbis, Cantor imponat Responsoriu[m], quod sequitur. Et Ecclesiae porte sint clausae. Ingrediente Domino, in sancta[m] ciuitatem [...]

¹⁴⁴ f. 118r.

Při pozdravení kříže dva preláti třikrát zpívají začátek antifony *Ave Rex noster fili David* a pak sbor zpívá celou antifonu.¹⁴⁵ Po skončení antifony jeden prelát nebo kantor kleče začíná hymnus *O crux ave spes unica* a potom *Te summa Deus Trinitas Collaudat omnis spiritus*. Přesune se ke sboru a zpívají celou mši *Domine ne longe* a dále.¹⁴⁶

Jelikož plzeňské děkanství náleželo pod pravomoc pražského arcibiskupství, v Plzni se mělo při bohoslužebných obřadech postupovat podle pražského rituálu, avšak plzeňští měšťané se snažili zachovávat staré zvyky.

Při vydání nového pražského rituálu v roce 1642¹⁴⁷ plzeňský arciděkan a pražský kanovník Šebastian Zbraslavský s jedním plzeňským kaplanem chtěli, aby se všechny obřady vykonávaly podle něho. Městská rada se obrátila na pražského arcibiskupa Arnošta z Harrachů s žádostí o zachování starých plzeňských obyčejů.¹⁴⁸ V rozhodnutí arcibiskupa najdeme popis obyčeje o Květné neděli v Plzni;

Na neděli květnou vodí se osel, na němž Kristus sedí, v průvodu, zpěváci na věži zpívají Gloria laus atd. Po obědě pak onen osel ulicemi s velkým povykem a smíchem se provádí.

Arcibiskup toto vodění osla povolil, avšak za podmínky, že „velectěný pan magistrát dbejž bedlivě o to, aby nesloužil tento průvod k posměchu ale spíše k pobožnosti.“¹⁴⁹

Zřejmě se i po vydání nového rituálu stále v Plzni užívala stará verze. V potvrzení arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna z roku 1689, že povoluje odchylky obřadů v Plzni, se uvádí postupy podle „staré agendy“. Pravděpodobně se jedná o tento tisk z roku 1585. A zde se také dozvíme o účasti školních žáků na bohoslužbě.

Ista finita Oratione aperiatur Ecclesia, in cuius introitu Praelatus imponat Antiphonam. Turba multa etc. Post cui impositionem Cantor incipiat canticum[m]. Benedictus Dominus Deus Israel. Utq[ue] ad finem, cum Gloria patri sub quarto tono. Sequitur Antiphona.

Tvrba multa, quae co[n]venerat [...]

Finita Antiphona sequatur v[ersus] Bebedictus qui venit in nomine Domini. R[esponsorium] Deus Dominus [et] illuxit nobis.

¹⁴⁵ f. 118v.

Ad salutandam crucem Antiphona quae sequitur decantetur. Est autem ipsa a duobus Praelatis, tribus vicibus inchoanda: sed post tertiam inceptionem, chorus ipsam finit integre. Ave Rex noster fili David [...]

¹⁴⁶ f. 119r.

Finita Antiphona, ide[m] Praelatus flexis genibus, aut Cantor incipiat hymnum: O crux aue spes vnica, hoc passionis tempore. Auge pijs iustitiam, Reiss[ue] dona veniam. Te summa Deus Trinitas Collaudat omnis spiritus: Quos per crucis mysterium Saluas, rege per saecula.

Et fit transitus ad choru[m]. Deinde cantetur missa Domine ne longe etc. per totum.

¹⁴⁷ *Rituale Romano-Pragense*. Číslo knihopisu: K14847

¹⁴⁸ KOŠÁK, František. Květná neděle v Plzni v XVII. a XVIII. století. in: *Sborník městského historického musea v Plzni*. IV. 1918, s.11-12.

HRUŠKA. s.167-170.

¹⁴⁹ HRUŠKA. s.169.

Na neděli květnou po kázání pan prelát-arciděkan, oblečen jsa pluviálem, a asistencí přistoupí k oltáři Panny Marie a intonuje: Ossaana. Po posvěcení ratolestí dle staré agendy zazpívá: Fulgentibus palmis prosternimur advenienti Domino [...], načež koná se průvod na náměstí. [...] Před zpěváky jdou žáci táhnoucí oslíka, na němž sedí Kristus. [...] Když průvod přijde ku připravenému na náměstí stanu, ve kterém položen ukřižovaný, chor rozdělí se ve tři sbory: jeden tvoří žáčkové (u stanu), druhý zpěváci trochu dále na náměstí, třetí pak zpěváci na věži. Tři sbor zpěváků zpívaly ony tři první antifony, [...] Cum appropinquaret Dominus, Cum audisset populus a Ante sex dies. [...] po ukončení zpěvu prelát s přísluhujícími poklekna, zdvihá kříž ve stanu, zpívaje po dvakráte: O crux, ave, spes unica a potřetí: Te Summa Deus Trinitas.¹⁵⁰ Pozdvížený kříž odevzdá žákům, kteří vloživše jej na ramena, nesou v průvodu až ku dveřím kostela. Tu vykoná se modlitba dle staré agendy Deus, cui filius non rapinam aroitratus est atd. a vchází se do kostela, když dříve prelát intonuje Benedictus Dominus Deus Israel.¹⁵¹

4.2 Dochované nehudební prameny

V Archivu města Plzně je uloženo celkem 6 inventářů kostela sv. Bartoloměje.¹⁵² V jednom z těchto inventářů¹⁵³ je zachován rukopis „*Leges scholarium officialium*“. Kromě tohoto rukopisu obsahuje také inventář kostela sv. Bartoloměje i jiných kostelů v Plzni, popis školy, popis bytu zvoníka a varhaníka, příjmy arciděkana, obřady kostela sv. Bartoloměje v Plzni a opis confirmace arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna z roku 1689, která potvrzuje tento řád.¹⁵⁴

Co se týče doby vzniku rukopisu, informace jsou různé. V prvním listu knihy je napsáno tužkou „post 1730“ a v inventáři Archivu města Plzně je také uvedeno „po 1730“, přesnější datace jednotlivých částí není zřejmá. Ani podle filigránu v papíru se mi nepodařilo určit papírnu.

Této památce, v níž jsou zapsány povinnosti a práva učitelů a žáků městské školy v Plzni, věnoval pozornost ne jeden badatel v oblasti týkající se staršího školství. Nejstarší prací je „Život a učení na partikulárních školách v Čechách v 15. a 16. století“ od Zikmunda Wintera z roku 1901. Winter zde uvádí na několika místech úryvky z tohoto školního řádu a v poznámce pod čarou píše, že pochází z 16. století. Stručným překladem plzeňského

¹⁵⁰ Podle Košáka je tato adorace kříže ve stanu na náměstí je zvláštnost plzeňského obřadu.

¹⁵¹ KOŠÁK, František. Květná neděle v Plzni v XVII. a XVIII. století. *Sborník městského historického musea v Plzni. IV.* 1918, s. 12-13.

¹⁵² AMP AÚ inv. č. 390, sign. 1 e 35, AMP AÚ inv. č. 499, sign. 4 f 109, AMP AÚ inv. č. 32 311, sign. 33 a 3, AMP AÚ inv. č. 32 313, sign. 33 a 5, AMP AÚ inv. č. 32 312, sign. 33 a 4, AMP AÚ inv. č. 489, sign. 2 b 60.

¹⁵³ AMP AÚ inv. č. 32 313, sign. 33 a 5.

¹⁵⁴ BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Arciděkanství v Plzni 1400-1945*. Inventář. Plzeň, 1984, s. 5.

školního řádu se zabýval František Košák ve dvoudílném článku „*Pravidla školní v XVII. století*“.¹⁵⁵ Jak je zřejmé z názvu článku, Košák považuje, že tento řád pochází ze 17. století. Ve studii „*Latinská škola v Plzni a její postavení v Čechách*“ (1979) Josef Hejnic uvádí, že se jedná o opis z poloviny 18. století a původní školní řád pochází z druhé poloviny 17. století. Argumenty, kterými podepírá svůj názor, jsou shody se soudobými prameny. V kapitole *Hudba renesanční Plzně* v knize „*Dějiny Plzně I*“ Vít Aschenbrenner soudí, že tyto předpisy byly pravděpodobně přijaty koncem 16. století, avšak nejspíše se domnívá, že byly platné i v pozdější době a uvádí je také v kapitole *Hudba v Plzni 17. a 18. století*.

Leges scholarium Officialium

Hic apponuntur leges scholarium Officialium, prout quisqve se in officio suo gerere et illud observari debeat.

Nempe pro primo

Pos[t]habitis¹⁵⁶ omnibus divini honoris cura praecedat, quia timor Domini initium sapientiae est. Itaque universi scholastici ad minimum anniversariis solemnitatibus, velut Resurrectionis die, Pentecostes, Assumptionis B[eatae] V[irginis] M[ariae], Nativitatis Omnium S[anctorum], Nativitatis Christi confiteantur sacroq[ue] sanctam synaxin sumant. Matutino tempore, ante lectiones vespertinas, dum pulsus campanae causa[m] precum fit, M[a]g[iste]r cum universa schola preces peragito. Litanias, quas Christi nominantur, Baccalaureus et Locator cum juventute adjunctis precibus Vespertinis devote decantato.

Pro secundo

Omnes studiosi Mag[ist]rum observanto ut pote superiorem, deinde Cantorem, post

Pravidla školních oficiálů

Zde jsou připojena Pravidla školních oficiálů, jak by se měl každý z nich ve své funkci chovat a jak si jí hledět.

Totíž za prvé

Ať všechno předchází péče o úctu k Bohu, jelikož počátek moudrosti je bázeň Boží¹⁶⁷. Rovněž přinejmenším o každoročních svátcích, jako jsou Den Vzkříšení, Letnice, Nanebevzetí Panny Marie, Narození [Panny Marie], [svátek] Všech svatých, Narození Krista (Páně), ať se všichni žáci vyzpovídají a přijmou Tělo Páně (Eucharistii).

V ranním čase, před čtením nešpor, když zazní zvon k modlitbě, ať mistr s celou školou vykoná modlitby.

Při nešporách ať bakalář a lokátor s mládeží zpívají zbožně litanie, které se nazývají Kristovy.

Za druhé

Ať všichni studenti poslouchají mistra jakožto vedoucího, dále kantora a potom ostatní

¹⁵⁵ KOŠÁK, František. Pravidla školní v XVII. století. In *Český západ*. ročník 11. 1918, č. 14, s. 6 a č. 15, s. 6.

¹⁵⁶ V originále *pos habitis*

reliqvos Officiales solum¹⁵⁷ gradus ac illis detractum qvi[d]qve¹⁵⁸ de autoritate sibi indecorum ac turpe esse velint. Atq[ue] M[a]g[ist]r ita sese aliiqv[e] Officiales gerant, ne causa praebita detrahi de autoritate mi[ni]mumq[ue] eam injuste conqveri qveant.

Pro tertio

Ad perlegendas lectiones, ad qvas auscultandas omnes cogendi scholares per dispositionem, ut cuiusqve captus, habebitur M[a]g[ist]r matutino tempore duas horas, Baccalaureus semi tertiam, Locator tres. Pars spacium temporis in pomeridianis lectionibus trahendis consum[itur], diebus vero festivis mane anteqvam it[ur] ad templum in institutionibus ad pietatem discipuli exercendi.

Pro quarto

Omnibus diebus festivis profestisqve cum omnib[us] studiosis et suis Officialibus decenter in aedificationem juventutis M[a]g[ist]r in choro compareto, Cantorem in psallendo aliisque divinis laudibus exeqvendis adjuvato.

Pro quinto

Diligentem operam M[a]g[ist]r dato, ut quoties cum universa schola processiones aliiqv[e]¹⁵⁹ egressus in publicum ingressusqve in templum fiat¹⁶⁰, toties Officiales, videlicet

[školní] oficiály a ať se vyvarují čehokoliv vzhledem k jejich postavení nečestného a neslušného.

Ať si také mistr a jiní oficiálové počínají tak, aby nedávali příčinu ke ztrátě autority a aby se přinejmenším vynasnažili neztráct ji nespravedlností.

Za třetí

Ke čtení lekcí, jimž mají všichni žáci naslouchat dle jejich schopností, bude mít mistr mít ráno dvě hodiny, bakalář dvě a půl hodiny a lokátor tři hodiny. Stejný čas nechť je stráven při vykládání odpoledních čtení, avšak o svátečních dnech ráno předtím, než se jde do kostela, mají být žáci poučeni v základech zbožnosti.

Za čtvrté

O všech svátečních i všedních dnech se mistr se všemi studenty a svými oficiály dostaví k výchově mládeže na kůru, pomáhaje kantorovi ve zpěvu a provozování dalších Božích chval.

Za páté

Ať mistr pečlivě dbá, kdykoliv se koná s celou školou procesí a jiná vystoupení na veřejnosti nebo kdykoliv se vchází do kostela, ať oficiálové, tedy bakalář a lokátor, vždy dozírají

¹⁶⁷ Žalm 111, 10

¹⁵⁷ Secundum?

¹⁵⁸ V originále *quinque*

¹⁵⁹ V originále *aliiq[ue]*

¹⁶⁰ V originále *fiat*

Baccalaureus et Locator, hic praecedens, ille subsequens latera discipulorum circumeant, et ornate, decenterq[ue] procedatur, ceteriq[ue] studiosi modestiam ¹⁶¹ in ordine servando sequantur.

Pro sexto

Minime M[a]g[iste]r negligito, in stato t[em]p[or]e scholae claudat[ur] aperiaturq[ue].

I[t]aq[ue] nullus studiosorum a Festo S[ancti] Georgii ad Festum S[ancti] Ga[l]ii [!] ultra horam noctis, hinc vicissim usq[ue] ad Festum S[ancti] Georgii ultra tres extra scholam sine venia M[a]g[ist]ri manento, deambulationes, vagationes nocturnas, q[uo]d facile fiet praeunte M[a]g[ist]ri exemplo indicito.

Pro septimo

Summopere M[a]g[iste]r curato normam, q[uae] modo honeste ac decore exprimi valeat circa juventutem disciplina literaria conversandam adhibere. Itaq[ue] disputationes he[b]domadales et concertationes inter juventutem instituito, aliosq[ue] actus invitatis honoratis ac literatis viris, ut eo pacto ingenia juventutis laudis desiderio exercitata magis incendantur, ulteriusq[ue] maiora attendandi avidiora fiant exerceto, q[ui]bus actib[us] amor ac laus erga Praeceptores apud omnes augebitur, juventutem vero fructus n[on] exiguus sequetur.

ze stran na žáky, první jdouc napřed, druhý je následuje, a at' se způsobně a slušně kráčí vpřed a ostatní studenti at' následují, zachovávající v zástupu rozvážnost.

Za šesté

Mistr nikterak nemá zanedbávat, aby se škola zavírala a otevírala ve stanoveném čase. Proto žádný ze studentů at' nezůstává mimo školu bez povolení mistra od svátku sv. Jiří do svátku sv. Havla po setmění déle než hodinu a zase odtud [od sv. Havla] do sv. Jiří déle než tři hodiny at' nahlásí vycházky a noční potulování, což se snadno děje, pokud tomu předchází příklad mistra.

Za sedmé

At' mistr důkladně pečuje o pravidlo (které by mělo být vyjádřeno ctnostně a důstojně), jak získat mládež k zběhlosti v literním umění, Proto at' organizuje týdenní disputace a soutěžení mezi mládeží a jiné činnosti, pozvav vážené a vzdělané muže, aby byly více rozněcovány rozvinuté schopnosti mladých touhou po hře. A v posledku at' jsou cvičeni k dychtivějšímu naslouchání, kterýmižto činnostmi se zvětšuje u všech láska a úcta k učitelům, z čehož pak mládeži plyne nemalý prospěch.

¹⁶¹ Jinou rukou vepsáno *modestiam*

Pro octavo

Cantor singulis dieb[us], qvib[us] lectiones solent haberi, ante pomeridianes lectiones juventutem publice in cantu una hora ad minimum, non vocatis solum ad pulpitu[m], qvos privatim per conventionem decet, sed omnes, qvi modo apti fuerint, nunquam tamen lectionibus publicis durantibus exerceto.

Pro nono

Qvoties contingerit, qvapiam et iusta de causa Mag[ist]rum vel Cantorem per aliquot dies aut ultra a suo munere [a]besse¹⁶², toties venia accepta ab Adm[odum] R[everen]d[issimo]o ac Venerabili D[omino] Praelato, deinde aliis D[ominis] Inspectoribus in suum locum muneris obeundi ergo substituito. Caeteri Officiales studiosiq[ue] veniam a M[a]g[ist]ro petunto.

Pro decimo

Diligentem adm[odum] operam M[a]g[ist]r habeto, ut ordo inter studiosos tam in schola, qvam in templo sine confusione servetur, qvod fiet distributis inter ipsos officiis hebdomadalib[us] ita, ut per vices alii praeant, alii subeant.

Pro undecimo

Magistero [!] curae esto, ne pueri, qvi mendici vocantur, qvorum ingenia minime extrema qvandoqve agnoscuntur, per vagationes tempus inutil[ite]r consumant, sed eos per loca apud Officiales (qvorum eorum

Za osmé

V těch dnech, v nichž se obvykle konává výuka, ať kantor veřejně cvičí mládež ve zpěvu minimálně jednu hodinu před odpolední výukou, přičemž ať nevolá k pulpitu jen ty, kteří se k tomu podle jeho soukromé znalosti hodí, ale všechny, kteří by toho byli schopni, nikdy však v průběhu veřejných lekcí (veřejné výuky).

Za deváté

Pokud se stane, že z jakéhokoliv oprávněného důvodu po několik dní či déle mistr nebo kantor nebude přítomen ve svém úřadu, vždy musí mít povolení od nejdůstojnějšího a velebného pána preláta; ať je pak nahrazen ve svém úřadu jinými pány inspektory. Ostatní oficiálové a studenti ať žádají o dovolení mistra.

Za desáté

Ať se mistr svědomitě stará o to, aby byl mezi studenty zachováván řád bez zmatku jak ve škole, tak v kostele, že budou mezi ně rozděleny týdenní povinnosti tak, že střídavě půjdou jedni napřed, druzí budou následovat.

Za jedenácté

Ať mistr pečuje o to, aby chlapci nazývaní mendíci, u nichž je shledáno nikoliv nejhorší nadání, netrávili neúčinně čas pochůzkami, ale aby je rozdělil na místa k oficiálům (těm pracovitým využívaným při správě) podle

¹⁶² V originále je *obesse*

operae studiosi in administratione utunt[ur]), pro cujusque captu in litteris exercendis distribuito. Cantor ad cantum ediscendum ex officio suo cum caeteris concinit eos cogito. Privatum vero studiosos post vespervas ad minimum spatio unius horae, cui per septimanam ab iis (ut solet dici) Tenebrae, continget accipere in cantu, ut eos exercent Magister, ordinato.

Pro duodecimo

Cantor responsoria aliique, quae pueri statis festis in templi, et aliis actibus sacris cantaturi sunt tempestive in tabulis describit, dieque sabathi post vespervas aut alio profecto die, si necesse sit processionem habere, per horam unam praecinito, quae vero canturus in choro festis diebus tempore recreationis congregatis ante vespervas studiosis semi altera hora concinito. Pro festo Sancti Gregorii cantilenam junior studiosus describet, juventutem in canenda exercent.

Pro tercio decimo

Ad caeremonias exequentias¹⁶³ die Palmarum in processione pueri exercendi, cantus describendi officium Baccalaurei esto[.] In cantilenis hebraicae sanctae in matutinis concinendis pueros, instruendi munus Locator habeto. In primis Rorate at ultimo Magister cum universa schola in choro literatorum canturus compareto. In precibus 40 horarum Magister cum universa schola in templo certa hora adesto, et dum pueri pias

zběhlosti každého z nich v literním umění. Ať je kantor ze své funkce svolává spolu s ostatními k výuce zpěvu. Mistr pak ať určí osobně studenty, aby je vyučoval ve zpěvu minimálně hodinu po nešporách, a za to mu náleží týdně od nich pobírat (jak se obvykle říká) tenebrae.¹⁶⁸

Za dvanácté

Ať kantor včasné na tabulkách předepíše responsoria a další věci, které budou chlapci v dané svátky zpívat v kostele a při jiných posvátných úkonech a v sobotu po nešporách nebo v jiný den, pokud se má konat procesí, ať po jednu hodinu předzpěvuje, co pak bude zpívat na kůru ve sváteční dny, ať sezpívá za jeden a půl hodiny mimo vyučování se studenty shromážděnými před nešporami. Píseň k svátku sv. Řehoře předepíše mladší student a naučí ji mládež zpívat.

Za třinácté

Ať je povinností bakaláře vycvičit chlapce k vykonávání obřadů při procesí na Květnou neděli a předepsat zpěvy. Naučit chlapce písně pro matutina svatého týdne ať má za povinnost lokátor. Při prvním a posledním rorate ať se mistr dostaví s celou školou ke zpěvu na kůru literátů. Na čtyřicetihodinových pobožnostech ať je přítomen mistr s celou školou v určité době v kostele, a až chlapci dokončí zbožné písně, ať začne figurálně zpívat litanie.

¹⁶³ původně *exequentias*

¹⁶⁸ Jedná se o zvláštní plat učitele, placený za večerní zpívání v kostele, při čemž se zpívalo *Tenebrae factae sunt*. Winter s. 256, 275

cantilenas absolvere, litanias figuraliter inchoanto.

Pro quarto decimo

Aspersio¹⁶⁴ excedentis [?] memoriam humanam laudabilis ac pii instituti M[a]g[ist]r[is] minime postremam curam agito. Itaque ad minimum Secundanus et si placuerit Primano per forum decenter per plateas vero deficientib[us] Secundanis adolescentuli palliati aspersum cibos eant ordinato.

Pro quinto decimo

Juvamen per Quadragesimam a civib[us] contributum ac strenam Natalitiam¹⁶⁵ collectam in festo S[an]ctae Dorotheae studiosi fideliter apud M[a]g[ist]rum deponunto, ex quib[us] juvamen post octavam Corporis Chr[ist]i, reliqua vero ad nundinas Quadragesimales, nisi aliqua alia necessitas urgeat, servata proportione meriti M[a]g[ist]ro inter eos dividito.

Pro sexto decimo

Si quando acciderit, ad correctionem cuiuspiam legis alicuius opus esse puniend[us] e[ss]et, vel contra legem se peccasse pernegaret nec interpretationem M[a]g[ist]r[is] admitte, ad consilium ab Adm[odum] R[everendissimo] Praelato et Inspectoribus in casu M[a]g[ist]r[is] petito, et

Za čtrnácté

Ať mistr v neposlední řadě věnuje péči chvályhodnému a zbožnému zvyku vyprošování pokrmů. Proto ať nařídí, aby přinejmenším sekundán, a pokud by to bylo vhodné pro primána, ať jdou mladíci v pláštech způsobilě na náměstí, do ulic pak v nepřítomnosti sekundánů prosit o pokrmy.

Za patnácté

Výpomoc získanou od měšťanů o postu i dar k Narození sebraný o svátku sv. Doroty ať studenti poctivě složí u mistra, z čehož ať je mezi ně rozdělována podpora po oktávu Božího těla, zbytek pak k postním trhům, pokud si to nežadá nějaká jiná potřeba, a to mistrem při dodržení poměru podle zásluh.

Za šestnácté

Pokud by se stalo, že by někdo měl být potrestán ke svému polepšení podle nějakého pravidla, nebo že by důrazně popřel, že se prohřešil proti pravidlu, a mistr by nepřijal jeho vysvětlení, ať mistr v tomto případě požádá o radu nejdůstojnějšího preláta a inspektory, a co jimi bude rozhodnuto, ať

¹⁶⁴ Termín *aspersio* se obvykle používá ve významu kropení svěcenou vodou, zde se však pravděpodobně jedná o žebrání potravin (*aspersio ciborum*).

WINTER. s. 413.

¹⁶⁵ *Natalitia* znamená doslova „narozeniny“. Zde je nejspíše toto slovo chápáno jako den tělesné smrti mučedníků, tedy den zrození věčného života.

Srov. ŠÍMA, Josef. Úcta mučedníků v prvních století. *Časopis Katolického Duchovenstva*. [online]. 1937/4, s. 308. [cit. 1.2.2019]. dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=24756308>

qvod ab iis decretum fuerit peccans
M[a]g[ist]ro in correctione pareto.

Pro septimo decimo

Si a quoquam studiosorum contra
q[ua]mpiam harum legum delinxisse,
Officialis muneris ac legum immemores esse
contingerit M[a]g[ist]r aequata legi poena
exim [?] corrigo. Cantorem officii sui partes
administrare, utpote inferiorem se (cui
Cantori in hoc parebit) moneto, si spreverit,
ad Adm[odum] R[everendissimum]
Praelatum Inspectoresqve deferto.
M[a]g[ist]r vero si cum contigerit leges
transisse, corrigendus ab Adm[odum]
R[everendissimo] P[relato] D[ominis]
Inspectorib[us]. Dabit M[a]g[ist]r operam, ut
juvent[us] ac studiosi omnes moribus optimis
ornati¹⁶⁶, imbutiqve religiosos Ecclesiasticos,
Senatum, deinde alios omnes honoratos viros
ac Senatores, et omnes cives debita honoris
reverentia praeant.

Pro duodevicesimo

Alias privatas leges ad bonum
laudabilemq[ue] ordinem in schola a
juventute et studiosis cunctis servandum, ut
ratio necessitasqve ad optime vivendum
exegerit, Magistro potestas modo contrario
his ne sint, condendi permittitur. [et caetera]

v tom hříšník ke svému polepšení mistra
poslechne.

Za sedmnácté

Pokud se někdo ze studentů proviní proti
čemukoli z těchto pravidel, nebo pokud
oficiálové nejsou dbalí svého úřadu a pravidel,
ať to mistr napraví příslušným trestem podle
pravidel.

Ať [mistr] napomene kantora jako svého
podřízeného (což mu bude jasně dáno najevo),
aby zastával části jeho úřadu; jestliže tím
pohrdne, ať to oznámí nejdůstojnějším
prelátovi a inspektorům. Kdyby mistr
přestupoval pravidla, má být přiveden na
správnou cestu nejdůstojnějším prelátem a
pány inspektory. Mistr bude vynakládat úsilí,
aby mládež a všichni studenti byli znamenití a
poučení v nejlepších mravech a aby si
předcházeli náležitou úctou zbožné církevní
představitel, městskou radu, další ctnostné
muže a členy městské rady a všechny měšťany.

Za osmnácté

Mistru je svěřena moc vytvářet jiná vlastní
pravidla k dobru a chvályhodnému pořádku ve
škole, která mají být zachována mládeží a
všemi studenty, pokud nejsou v rozporu s
těmito pravidly, jak si to žádá rozum a potřeba
vést co nejlepší život. A tak dále.

V tomto školním řádu jsou popsány povinnosti jednotlivých pedagogů a žáků. Velkou část zaujímají hudební úkoly pro konkrétní případy. Nacházíme zde jako vyučující magistra,

¹⁶⁶ V originále *ernati*

bakaláře, kantora, lokátora i mladšího studenta. Níže shrnuji jejich úkoly vztahující se k hudbě.

1. Školní mistr (rektor)

- O všech svátečních i všedních dnech se dostaví se všemi učiteli a studenty dostaví na kůru a pomáhá kantorovi ve zpěvu a provozování dalších Božích chval. (odst. 4)
- Určí osobně studenty, aby je vyučoval ve zpěvu minimálně hodinu po nešporách, a za to mu náleží týdně od nich pobírat „tenebrae“.¹⁶⁹ (odst. 11)
- Při prvním a posledním rorate se dostaví s celou školou ke zpěvu na kůru literátů. (odst. 13)
- Na čtyřicetihodinových pobožnostech musí být přítomen s celou školou v určitou dobu v kostele, a až chlapci dokončí zbožné písně, ať začne figurálně zpívat litanie. (odst. 13)

2. Bakalář

- Při nešporách s lokátorem a mládeží zpívá zbožně litanie, které se nazývají Kristovy. (odst. 1)
- Vycvičí chlapce k vykonávání obřadů při procesí na Květnou neděli a předepíše zpěvy. (odst. 13)

3. Kantor

- V těch dnech, v nichž se obvykle konává výuka, veřejně cvičí mládež ve zpěvu minimálně jednu hodinu před odpolední výukou. (odst. 8)
- Svolává mendíky spolu s ostatními k výuce zpěvu. (odst. 11)
- Předepíše na tabulkách responsoria a další věci, které budou chlapci v dané svátky zpívat v kostele a při jiných posvátných úkonech. (odst. 12)
- V sobotu po nešporách nebo v jiný den, pokud se má konat procesí, po jednu hodinu předzpěvuje. (odst.12)
- Co bude zpívat na kůru ve sváteční dny, sezpívá za jeden a půl hodiny mimo vyučování se studenty shromážděnými před nešporami. (odst. 12)

4. lokátor:

- Při nešporách s bakalářem a mládeží zpívá zbožně litanie, které se nazývají Kristovy. (odst. 1)
- Naučí chlapce písně pro matutina svatého týdne. (odst. 13)

¹⁶⁹ Viz poznámka 168

5. mladší student:

- Předepíše píseň k svátku sv. Řehoře a naučí ji mládež zpívat. (odst. 12)

Ze zkoumání těchto předpisů vyplývá, že nejen kantor, ale i všichni ostatní vyučující by měli mít hudební schopnost. Rektor měl zodpovědnost za účast s celou školou na liturgii, přičemž pomáhal kantorovi. Kantor měl na starosti každodenní vyučování zpěvu a celkovou přípravu na bohoslužby v kostele či procesí. Ostatní učitelé patrně měli drobné úkoly podle potřeby.

Zde je také zachyceno spoluúčinkování školního sboru s literátským bratrstvem a provozování vícehlasého produktu v liturgii (odst. 13).

Srovnáme-li tento školní řád s jinými prameny, nacházíme shody u některých pravidel. První věta v osmém odstavci „v těch dnech, v nichž se obvykle konává výuka, ať kantor veřejně cvičí mládež ve zpěvu minimálně jednu hodinu před odpolední výukou“ se shoduje s jedním pravidlem v školním řádu pražské Collinovy školy *Ordo studiorum* (r. 1550), že se žáci měli cvičit ve zpívání každý den odpoledne¹⁷⁰ a také s pravidlem v školním řádu z Hradce Králové, že se odpoledne má učitel celou hodinu věnovat hudbě (r. 1566)¹⁷¹. Stejně jako v jedenáctém odstavci plzeňského školního řádu, ve školní instrukci městské školy v Jindřichově Hradci z roku 1554 je rovněž ustanoveno pravidlo, které se týká platu „tenebre“.¹⁷² Z toho vyplývá, že některá ustanovení v tomto školním řádu vychází ze zvyklostí minimálně ze 16. století. Avšak soustavnější srovnání s jednotlivých ostatních školních instrukcí vyžaduje další podrobný výzkum.

¹⁷⁰ KABELKOVÁ. s. 12.

¹⁷¹ KABELKOVÁ. s. 13.

¹⁷² TEPLÝ. s. 301.

Závěr

Z předložené práce vyplývá, že podíl školy u kostela sv. Bartoloměje na hudebním provozu v předbělohorské Plzni byl vskutku značný. Zřejmě toto postavení školy mělo již dlouhou tradici, což dokládají testamenty plzeňských měšťanů, v nichž jsou odkázána žákům fundace. Ve školním řádu je postřehnuto, jakou důležitou úlohu měla hudba ve školním životu, aby učitelé a žáci plnili své povinnosti. Škola byla nepostradatelná instituce pro sloužení bohoslužeb v příslušném kostele, kde nesměla chybět hudební složka. Zpěv školních žáků zněl i ve městě, kde byla rekordace a koledování minimálně do konce 16. století každodenní záležitostí.

Kvůli torzovitosti dochovaných hudebních pramenů nelze podrobně prozkoumat repertoár při provozování hudby v kostele či na jiných aktivitách ve městě. Zůstává otázkou vývoj vícehlasé hudby v Plzni. Vyjma varhan nemáme také zprávy o instrumentální hudbě. Vzhledem k tomu, že se Plzeň stala v 16. století důležitým střediskem na obchodních cestách mezi střeoevropskými městy, měla být otevřená přílivu nových proudů ze zahraničí. Také na přelomu 15. a 16. století humanisticky orientovaní intelektuálové, kteří by mohli přinést ze svého studijního pobytu na zahraničních univerzitách špičkové hudební produkty nizozemské polyfonie. V poslední čtvrtině 16. století působili v plzeňské škole absolventi jezuitské akademie, kteří byli mnohdy hudebně vzdělaní, skladatel Simon Barijona Madelka a Jan Sixt z Lerchenfelsu, jenž byl hudebně činný. To vše naznačuje, že by v Plzni mohla rozvíjet vícehlasá hudba.

Na druhou stranu o přetrvávající tradici jednohlasého zpěvu svědčí mnoho dochovaných hudebních i nehudebních pramenů ze sledovaného období, v nichž převažují jednohlasé antifony, responsoria, hymny, žalmy atd. Rovněž stojí za připomenutí latinské a české duchovní písně, a také světské písně, které jsou dochovány v pramenech.

Oproti otevřenosti zahraniční kultuře v Plzni převažoval konzervativní postoj měšťanů vůči vnějším vlivům. Například plzeňská rada nejednou protestovala proti novým liturgickým složkám zavedeným na základě pražského či římského rituálu. Nelze vyloučit, že tato konzervativnost mohla být překážkou, aby se zde ujaly nové hudební proudy.

Velmi obtížnou, ale dle mého názoru pro ucelenější představu o hudebním životu ve farní škole v předbělohorské Plzi nezbytnou prací by bylo důkladnější studium hudebních i nehudebních pramenů, což vzhledem k rozsahu mé práce nemohlo být splněno.

Seznam pramenů

Rukopisy

Archiv města Plzně, AÚ v Plzni, i.č.8: rkp. i.č.32313, sign. 33 a 5.

Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, sign. 01080.

Západočeské muzeum v Plzni, sign. 504 C 4.

Tisky

Západočeské muzeum v Plzni, sign. 504 F 2. (číslo knihopisu: K17557)

Západočeské muzeum v Plzni, sign. 504 F 9.

Seznam vydaných pramenů

Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad 1 (1300-1450). Ed. Josef Strnad, Plzeň. 1891.

Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad 2 (1451-1526). Ed. Josef Strnad, Plzeň. 1905.

M. Simona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské. Ed. Josef Strnad, Plzeň. 1883.

Seznam literatury

ASCHENBRENNER, Vít. Hudba ve středověké Plzni. *Dějiny města Plzně 1. do roku 1788*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014. ISBN 978-80-87911-01-3. s.376-380.

ASCHENBRENNER, Vít. Hudba renesanční Plzně. *Dějiny města Plzně 1. do roku 1788*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014. ISBN 978-80-87911-01-3. s.492-498.

ASCHENBRENNER, Vít. Hudba v Plzni 17. a 18. století. *Dějiny města Plzně 1. do roku 1788*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014. ISBN 978-80-87911-01-3. s.714-720.

BAŤA, Jan. *Hudba u hudební kultura na Starém Městě pražském 1526-1620* [online]. 2011 [cit. 2018-08-25]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/25004>.

BAŤOVÁ, Eliška. Jan Aquilinas. Žaltář svatého Davida krále, proroka lidu Božího. Hymny, to jest Písně chval Božích. In: HORNÍČKOVÁ, Kateřina-ŠRONEK, Michal (edd.). *Umění české reformace (1380-1620)*. Praha, 2010, s.236-237.

- BĚLOHLÁBEK, Miloslav. *Archív města Plzně (Městská správa)*, Inventář. 2. [sv.], Listiny 1293-1879. Praha: TEPS místního hospodářství, 1976.
- BĚLOHLÁBEK, Miloslav. *Arciděkanství v Plzni 1400-1945 Inventář*. Plzeň, 1984.
- BLÁHOVÁ, Marie. *Pražské školy předuniverzitního období*. in: *Documenta pragensia XI*. Praha, 1993, s.26-39.
- DOUŠA, Jaroslav. *Městské rady v Plzni a na Starém Městě pražském v letech 1550-1650. Sociální složení rad v letech 1560-1590. Sborník archivních prací 32*. Praha.1982, s.321-418.
- DOUŠA, Jaroslav. *Plzeňské růžencové arcibratrstvo na počátku 17. století*. In: LEDVINKA, Václav a Jiří PEŠEK. *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům*. Praha: Scriptorium. 2000, s.49-56.
- DOUŠA, Jaroslav. *Politický vývoj 1526-1618. Dějiny města Plzně 1. do roku 1788*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014. ISBN 978-80-87911-01-3, s.381-406.
- HÁLOVÁ, Marie. *Vývoj a současný stav bývalé arciděkanské knihovny v Plzni*. In: *Knihy a dějiny* roč. 4, č. 1. Praha. 1997, s. 40-56.
- HEJNIC, Josef. *Plzeňská latinská škola v období humanismu (1450-1620). Minulostí západočeského kraje 14*. 1978, s.111-135.
- HEJNIC, Josef. *Latinská škola v Plzni a její postavení v Čechách (13.-18. století)*. Praha, 1979.
- HEJNIC, Josef. *David Litochleb a Plzeň. Minulostí západočeského kraje XVI. Plzeň*, 1980, s.219-236.
- HEJNIC, Josef aj. *Soupis tisků 16. století západočeského muzea v Plzni*. Plzeň, 2013.
- HEJNIC, Josef. *K plzeňské knižní kultuře. Studie o rukopisech 39*. Praha, 2009, s.339-344.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan a DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
- HOLINKOVÁ, Jiřina. *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě v předbělohorském období*. Olomouc: Filozofická fakulta UP, 2005. Verbum. ISBN 80-244-0987-9.
- HORYNA, Martin. *Vícehlasá hudba v Čechách v 15. a 16. století a její interpreti*. in: *Hudební věda 43*, č. 2, 2006, s. 117-134.
- HORYNA, Martin. *Studie a edice k dějinám české hudby 15. a 16. století* [online]. 2008 [cit. 2018-08-22]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/108217>.
- HRUŠKA, Martin. *Knih pamětní král. krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň, 1883.
- JAKOUBKOVÁ, Petra. *Typografie hudebních tisků Jiřího Nigrina* [online]. 2014 [cit. 2019-04-27]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/123798>

KABELKOVÁ, Markéta. *Hudba a škola v období české renesance*. Diplomová práce, Ústav hudební vědy, FF UK, Praha, 1984.

KOLOFÍKOVÁ, Klára. Madelka Barijona, Simon. *Český hudební slovník osob a institucí*.

[online]. datum poslední změny: 24.7.2015 [citováno 1. 4. 2019]. Dostupný z:

http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=4166

KOŠÁK, František. Pravidla školní v XVII. století. *Český západ*. 1918, č.14, s.6 a č.15, s.6.

KOŠÁK, František. Květná neděle v Plzni v XVII. a XVIII. století. in: *Sborník městského historického musea v Plzni*. IV. 1918, s. 8-17.

KOŠÁK, František. Arcibiskup Jan Bedřich hrabě z Valdštejna potvrzuje a povoluje některé odchylky od ritu římského při službách Božích v arciděkanském kostele v Plzni. *Časopis katolického duchovenstva*. [online]. 1918/1+2, s.97-103. [cit. 1.2.2019]. Dostupné z:

<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=6534>

KOŠÁK, František. Průvody a žehnání s nejsvětější Svátostí oltářní do XVII. a XVIII. věku v Plzni. *Časopis katolického duchovenstva*. [online]. 1918/5+6, s.312-318. [cit. 1.2.2019].

Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=6638>

KOŠÁK, František. Adorace kříže vně kostela na Květnou neděli. *Časopis katolického duchovenstva*. [online]. 1925/1, s.57-59. [cit. 1.2.2019]. Dostupné z:

<http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=16082>

KOUBA, Jan. Od Husitství do Bílé Hory (1420-1620). In: ČERNÝ, Jaromír aj. *Hudba v českých dějinách*. Praha: Editio Supraphon. 1983, s.79-141

KOUBA, Jan. SKALICKÁ, M. Koledy v předbělohorských písňových pramenech. *Miscellanea musicologica*, tomus XXX, Praha 1983, s. 9–37

KOUBA, Jan. *Slovník staročeských hymnografů (13.-18. století)*. Praha, 2017.

LINDA, Jaromír. Soupis rukopisů Západočeského muzea v Plzni. Plzeň: Západočeské muzeum, 2004.

MICHL, Jakub. *Simon Bariona Madelka Oppoliensis*. seminární práce Univerzity Karlovy, Praha, 2006.

MICHL, Jakub. Předmluva. In: MADELKA, Simon Barjona a Miloslav KLEMENT. *Septem psalmi poenitentiales: quinque [sic] vocibus exornati = Sedm kajících žalmů: pětihlasem vyzdobených = Sieben Busspsalmen: für fünf Stimmen = Seven penitential psalms: for five voices*. Praha: Editio Bärenreiter Praha, 2007.

MIKULEC, Jiří a Zdeněk BENEŠ. *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha, 2013.

- NOVÁČEK, Karel a kol. Počátky Nové Plzně a její vývoj do husitství. *Dějiny města Plzně 1. do roku 1788*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014. ISBN 978-80-87911-01-3. s.123-186.
- PACALA, Frederik. *Hudba v literárnej tvorbe vybraných českých humanistov 16. storočia* [online]. 2018, s. 39. [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/190767>
- PFLEGELOVÁ, Štěpánka. Hudba v plzeňských kůrech. *Minulostí západočeského kraje 48*. Plzeň, 2013, s.162-225.
- PODLAHA, Antonín. Nejstarší tištěný rituál Pražský z r. 1496. *Časopis Katolického Duchovenstva*. [online]. 1901/1, s.46-51. [cit. 1.2.2019]. Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=262>
- PODLAHA, Antonín. Posvátná místa Království českého II. Praha, 1908
- RYBIČKA, Antonín. Jan Vorličný (Aquilinas). *Časopis Musea království Českého*. č.47-3. Praha, 1873, s.342-346.
- ŠAFRÁNEK, Jan. Školy české: obraz jejich vývoje a osudů. I. svazek, R. 862-1848, 1913.
- ŠEDO, Ila. Arciděkanská knihovna v Plzni. *Bibliotheca Antiqua*. Brno, 2016, s. 125-130.
- ŠÍMA, Josef. Úcta mučedníků v prvních století. *Časopis katolického duchovenstva*. [online]. 1937. č.4, s.308. [cit. 1.2.2019]. Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=24756308>
- STRNAD, Josef. *Dějiny dominikánského kláštera v Plzni od svého založení až do zrušení (1300-1785)*. Plzeň, 1896.
- STRNAD, Josef. Městská škola v Plzni od 14. do 18. stol. *Plzeňský obzor*. 1903, roč. 12, č. 20, s. 1-2.
- ŠVÁB, Miloslav. Literární aktivita městské inteligence v humanistické a renesanšní Plzni. In: BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Dějiny Plzně. Od počátku do roku 1788*. Plzeň, 1965, s.178-196.
- TEPLÝ, František. *Dějiny města Jindřichova Hradce II. Část kulturní*. Jindřichův Hradec, 1932.
- TRUHLÁŘ, Antonín aj. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 1*. Praha: Academia, 1966.
- VIKTORA, Viktor. Literární vývoj do stavovského povstání. in: *Dějiny města Plzně 1. do roku 1788*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014. ISBN 978-80-87911-01-3. s.465-490
- VILIKOVSKÝ, Jan. *Latinská poezie žakovská v Čechách*. Bratislava: Filosofická fakulta University Komenského. 1932.
- VILLATICUS, Simon Fagellus a Josef HEJNIC. *Chvilé rozkošné, vážné i teskné*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1979.

VOIT, Petr. *Michael Peterle st.* [online]. c2018, [citováno 21. 06. 2019]. Dostupné z:

http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Michael_Peterle_st.&oldid=15155

VOIT, Petr. *Rituál (rukopisná kniha)* [online]. c2018 [citováno 9. 04. 2019]. Dostupný z:

[http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Ritu%C3%A1l_\(rukopisn%C3%A1_kniha\)&oldid=15752](http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Ritu%C3%A1l_(rukopisn%C3%A1_kniha)&oldid=15752)

WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách: kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století.* Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1895.

WINTER, Zikmund. *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v 15. a 16. století: kulturně-historický obraz.* Praha: nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1901.

ZATLOUKALOVÁ, Zuzana. *Nejstarší hudební rukopisy z plzeňských sbírek: (13. - 16. století).* Diplomová práce, Ústav hudební vědy, FF UK, Praha, 1981.

Elektronické zdroje

<http://www.manuscriptorium.com>